

Pěstounská péče pohledem sociálních pracovnic

Bakalářská práce

Studijní program:

B7508 Sociální práce

Studijní obor:

Sociální práce a penitenciární péče

Autor práce:

Klára Melounová

Vedoucí práce:

PhDr. Alena Dědečková

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků

Jméno a příjmení: Klára Melounová
Osobní číslo: P17000449
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální práce a penitenciární péče
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: 2018/2019

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit názory a postoje pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí na pěstounskou péči.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK, Z., 1999. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 2002. Krizové situace v rodině očima dítěte. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., et al., 2002. Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

PAZLAROVÁ, H., ed., 2016. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

ZEZULOVÁ, D., 2012. Pěstounská péče a adopce. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Vedoucí práce:

PhDr. Alena Dědečková
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

V Liberci 3. dubna 2019

L. S.

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

30. března 2020

Klára Melounová

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleně Dědečkové za její odborné vedení, za cenné rady, doporučení, obrovskou trpělivost a pomoc při tvorbě bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem pedagogům, kteří mne naučili všechny potřebné vědomosti, které jsem využila při zpracování této bakalářské práce.

Ze srdce bych chtěla především poděkovat celé své rodině a svým přátelům za jejich trpělivost, pomoc a velikou podporu během celého studia.

Poděkování patří také všem respondentkám, které se zapojily do mého výzkumu. Bez jejich ochoty a pomoci by tato práce nemohla vzniknout.

V Malé Úpě dne 30. 3. 2020

Klára Melounová

Anotace

Tématem bakalářské práce je pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků. Cílem bakalářské práce je zjistit názory a postoje pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí na pěstounskou péči. Jedná se především o názory a postoje na zprostředkování pěstounské péče, na samotné pěstouny a na dávky pěstounské péče.

Bakalářská práce se nejprve zabývá teoretickou částí, kdy je popsána rodina, sociálně-právní ochrana dětí a náhradní rodinná péče. Dále je podrobněji popsána samotná pěstounská péče, typy této péče a zprostředkování pěstounské péče. Nakonec je rozebráno i sociální zabezpečení v pěstounské péči prostřednictvím dávek pěstounské péče.

V bakalářské práci pro realizaci výzkumu je zvolena metoda kvalitativního šetření, kdy sběr dat byl uskutečněn prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Respondentky ve výzkumu představovaly sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ve výzkumném šetření se zabýváme právě jejich názory a postoji na pěstounskou péči v České republice. Na základě získaných názorů a postojů sociálních pracovníků jsme sestavili navrhovaná opatření.

Klíčová slova

Dítě, rodina, pěstoun, sociální pracovníce, sociálně-právní ochrana dětí, pěstounská péče, náhradní rodinná péče, dávky pěstounské péče.

Annotation

The topic of this bachelor thesis is foster care from the perspective of social workers. The aim of the bachelor thesis is to find out social worker's opinions and attitudes on foster care. Especially opinions and attitudes on mediation of foster care, foster parents and benefits of foster care.

First part of bachelor thesis includes theoretical part which describes the family, social and legal protection of children and foster family care. Foster care, types of foster care and mediation of foster care are describe in more details. In the end social security in foster care is analyzed through foster care benefits.

For the realization of research is chosen the method of qualitative research by semi-structured interviews. The respondents in the research are social workers of social and legal protection of children. We deal with their views on foster care in the Czech Republic. The proposed measures are drawn up on their opinions and attitudes.

Key words

Children, family, foster parents, social worker, social and legal protection of children, foster family care, benefits of foster care.

Obsah

Seznam tabulek.....	9
Seznam použitých zkratk a symbolů.....	10
Úvod.....	11
1 Rodina.....	12
1.1 Funkce rodiny.....	12
1.2 Typy rodiny.....	14
2 Sociálně-právní ochrana dětí.....	15
2.1 Poskytování sociálně-právní ochrany dětí.....	15
2.2 Pověřené osoby sociálně-právní ochrany dětí.....	18
2.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování ochrany.....	19
3 Náhradní rodinná péče.....	21
3.1 Osvojení.....	21
3.2 Pěstounská péče.....	22
3.3 Poručenství.....	22
3.4 Ústavní péče.....	23
3.5 Hostitelská péče.....	23
4 Pěstounská péče.....	25
4.1 Historie pěstounské péče.....	26
4.2 Zájemci o pěstounskou péči a jejich osobnost.....	27
4.3 Proces zprostředkování a přípravy zájemců.....	29
4.4 Dohoda o výkonu pěstounské péče, individuální a vzdělávací plán.....	31
4.4.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče.....	31
4.4.2 Individuální plán ochrany dítěte.....	32
4.4.3 Vzdělávací plán.....	32
4.5 Doprovázení a služby pro rodiny pěstounské péče.....	33
4.6 Adaptace a přijetí dítěte.....	33
4.7 Kontakt s biologickou rodinou dítěte.....	35
4.8 Ukončení pěstounské péče.....	36
5 Pěstounská péče příbuzenská a na přechodnou dobu.....	38
5.1 Příbuzenská pěstounská péče.....	38
5.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	40
6 Sociální zabezpečení v pěstounské péči.....	43
6.1 Dávky pěstounské péče.....	43
6.1.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	44
6.1.2 Odměna pěstouna.....	45
6.1.3 Příspěvek při převzetí dítěte.....	45
6.1.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.....	46
6.1.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče.....	46
6.2 Peněžité pomoci v mateřství.....	46
6.3 Rodičovský příspěvek.....	47
7 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	48
8 Metoda výzkumu a sběru dat.....	50
8.1 Výzkumný vzorek a způsob jeho pořízení.....	51
8.2 Průběh šetření a sběr dat.....	52
8.3 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku.....	52

9 Interpretace a výsledky dat.....	54
9.1 Interpretace dat.....	54
9.2 Výsledky dat.....	61
10 Diskuse.....	65
11 Navrhovaná opatření.....	75
Závěr.....	78
Seznam literatury a použitých zdrojů.....	80
Seznam příloh.....	83

Seznam tabulek

Tabulka1.....	45
---------------	----

Seznam použitých zkratk a symbolů

CAN	Child abuse and neglect; týrané, zneužívané a zanedbávané dítě
ČR	Česká republika
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
LGBT	Lesby, gayové, bisexuálové a transgender lidi
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPM	Peněžitá pomoc v mateřství
PP	Pěstounská péče
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
SSP	Státní sociální podpora
SVP	Středisko výchovné péče
ÚP	Úřad práce

Úvod

V této době je téma pěstounské péče velmi diskutované. Ve společnosti slýcháme, jak pěstouni zneužívají dávky pěstounské péče pro svou vlastní potřebu, a proto si berou svá vnoučata do příbuzenské pěstounské péče. Široké a hodně odmítané téma jsou také homosexuální páry v oblasti náhradní rodinné péče, kdy polovina společnosti je pro a druhá proti. Hlavní pro pěstounskou péči je ale to, aby bylo o dítě dobře postaráno a bylo v bezpečí prostřednictvím pěstounů. Nemělo by už ale záležet na tom, zda je pěstoun homosexuál či svobodná starší paní.

Tato bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí pohledem sociálních pracovníků. Jedná se tedy o to, jak se sociální pracovníci dívají na pěstounskou péči v České republice. Téma bakalářské práce jsem zvolila z toho důvodu, že mým profesním cílem je právě práce na orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kde bych se ráda zabývala náhradní rodinnou péčí. Také jsem i celé studium věnovala právě dětem a náhradní rodinné péči. Pohled sociálních pracovníků mě zajímal z toho důvodu, že ony jsou aktérkami každodenní komunikace a zprostředkování pěstounské péče, setkávají se s pěstouny a dětmi v náhradní péči. Právě ony by mohly zajistit a zlepšit celý proces pěstounské péče, jelikož se v tom pohybují dnes a denně.

Cílem bakalářské práce je zjistit názory a postoje sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí na pěstounskou péči. Jde především o to zjistit, jaké názory mají pracovníci na proces zprostředkování pěstounské péče a jaké názory mají na samotné pěstouny. Přiblíží se i téma příbuzenské pěstounské péče a postoje k dávkám pěstounské péče. Smyslem bakalářské práce je navrhnout opatření, právě díky názorům a postojům sociálních pracovníků, a aplikovat je do praxe.

Bakalářská práce je členěná do kapitol a podkapitol. Práce se zabývá nejdříve teoretickou částí, kdy se definují pojmy jako rodina, sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče, samotná pěstounská péče a sociální zabezpečení této péče. Druhá část práce se zaměřuje na samotný výzkum. Pro realizaci tohoto výzkumu byla zvolena metoda kvalitativního šetření, kdy šlo hlavně o hlubší a přesnější informace od kvalifikovaných respondentek. Sběr dat byl získán z polostrukturovaných rozhovorů, které byly zaměřené na téma zprostředkování pěstounské péče, příbuzenské pěstounské péče, dávek pěstounské péče a homosexuálních párů v náhradní rodinné péči.

1 Rodina

Rodina se považuje za nejstarší základní společenskou skupinu, která poskytuje členu rodiny péči a ochranu. Také mu dává pocit jistoty, bezpečí a domova. Rodina se z hlediska socializace řadí mezi nejdůležitější skupinu, jelikož provází člověka nebo se ho aspoň dotýká ve všech fázích jeho života (Dunovský 1999, str. 91). V dnešní době existuje mnoho podob, jak definovat rodinu, proto je nejsnazší hledat znaky, které rodinu charakterizují. Rodinu můžeme chápat jako malou primární společenskou skupinu, která se skládá ze svazku muže a ženy a jejich dětí. Rodina představuje první skupinu, do které se dítě narodí a poznává její vztahy, znaky a funkce. Tato skupina uspokojuje potřeby a požadavky všech členů, a aby mohla tyto potřeby uspokojovat, musí plnit určité funkce rodiny. Rodina je nejen skupinou, ale také i institucí. Institucí se tedy myslí závazný systém uspořádání a pravidel soužití (Havlík, Kořa 2007, str. 67). Rodina tvoří systém, do kterého je zapojeno příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni ostatní, kdo rodinu obklopují a jsou s ní ve styku, tyto lidé znázorňují širší společenský systém. Rodina je dále zapojena do dalšího širšího systému sociálních vztahů, patří sem instituce jako zaměstnavatel, škola, jesle, služby, poradny, orgány péče o dítě a mnoho dalších (Gjuričová, Kubička 2003, str. 35). Ovšem existuje zákonná definice, která říká, že se jedná o příbuzenský vztah, který je založen manželstvím a zahrnuje děti, rodiče a vztahy mezi nimi.

1.1 Funkce rodiny

Mezi základní funkce, které známe, řadíme biologickou, ekonomickou, ochrannou a výchovnou funkci. Biologická funkce představuje i funkci reprodukční, kdy dochází k uspokojení vlastní potřeby či touhy po potomcích. Lze to chápat tak, že tato funkce zabezpečuje udržení života početím a porozením nového člověka. Nejde ale jen o to přivést na svět dítě, ale hlavně mu zabezpečit potřebné podmínky k životu a další jeho vývoj (Dunovský 1999, str. 92).

Ekonomická funkce se vztahuje na všechny členy rodiny. V dnešní době je rodina spíše spotřební jednotkou, která je závislá na výrobní činnosti společnosti. Rodina si udržuje určité prvky výroby, které známe jako vnitřní činnosti rodiny vytvářející její hmotné zabezpečení jako je úklid, příprava stravy, domácí činnosti, které

nejsou koníčkem, ale nutností (Dunovský 1999, str. 92). Funkce ekonomická nepředstavuje jen oblast materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní a duchovní.

Ochranná funkce představuje pro všechny členy rodiny domov. Rodina zajišťuje, nejen pro děti, útočiště, kde se všichni cítí v bezpečí a mají jistou ochranu. Tato funkce slouží spíše uvnitř rodiny, ale na druhou stranu platí, že stabilita rodiny plní ochrannou funkci předává do společnosti jedince, kteří se cítí a fungují lépe než ti, kteří nemají pevné a fungující zázemí.

Výchovná funkce je velmi důležitá pro děti a ostatní členy rodiny, jelikož předává a zajišťuje hodnoty a normy ve společnosti. Tato funkce slouží k tomu, že si každý člen vytváří svůj specifický životní styl a životní způsob. Důležité je i to, že se všichni vychovávají vzájemně, není to jen o tom, že rodiče vychovávají své děti. Naopak se všichni učí vzájemně, jelikož se doba mění a každý z členů rodiny vyrůstal v jiné době, a proto si všichni vyměňují své zkušenosti. V této funkci je důležitá i role vzdělávací, kdy se členové dělí o nové vědomosti, znalosti a dovednosti.

Samozřejmě, že existují další funkce rodiny. Lze sem zařadit například funkci emocionální, statusotvornou a sexuální. Emocionální funkce představuje uspokojování psychologických potřeb. Znamená to, že je potřeba city přijímat, ale i předávat dál a hlavně rodina slouží k tomu, kde členové mohou vyjádřit své emoce a naplno je prožívat a sdílet. Statusotvorná funkce vytváří pozici člověka ve společnosti. Tato pozice souvisí se vzděláním a kvalifikací člověka, dále na profesi, příjmech, prestiži a životním způsobu. Hraje tu roli i rodinný původ, ale v dnešní době už tolik nezáleží na tom, z jaké rodiny kdo pochází, jelikož každý může být čímkoliv chce. Sexuální funkce je často spojována s funkcí reprodukční, ale tato funkce má jiný význam. Jde o to, že člověk se díky rodině učí sexuálním vztahům a sexuálnímu chování. Rodina učí své členy tomu, co je ve společnosti přijatelné a co nikoli. Rodina tedy umožňuje uspokojovat sexuální pud, ale zajišťuje i to, aby ve společnosti tento pud byl přijatelný. V dnešní době už se tento trend mění, jelikož už homosexualita nepatří mezi sexuální tabu (pokud sem neřadíme země, kde tato orientace zakázaná je) a každý může tedy milovat koho chce a nemusí se ohlížet na to, co bylo kdysi ve společnosti zakázané a trestané.

1.2 Typy rodiny

Typy rodiny ztělesňují jednotlivé vztahy, na kterých je rodina založena a představuje to i jejich těsnost a sílu. Tyto typy jsou důležité pro porozumění funkcí a rolí specifických vztahů pro členy rodiny. Mezi hlavní typy rodiny řadíme rodinu nukleární, vícegenerační, bezdětnou, neúplnou, nesezdaného soužití a netradiční formy. Rodina nukleární představuje tzv. jádro, které tvoří dvě generace, tedy rodiče a děti. Tato forma rodiny je ze všech hledisek nejsilnější. Vícegenerační rodina se skládá ze společného soužití rodičů, dětí a dále prarodičů, sourozenců rodičů, tet, strýců a dalších příbuzných. V tomto soužití se v dnešní době už tolik nežije, jelikož se většina dospělých odděluje od svých rodičů a chce se osamostatnit. Forma tohoto soužití byla hojně využívána v minulém století, kdy bylo zvykem žít pohromadě, starat se o jednu domácnost a hlavně rodina neměla dostatek finančních prostředků k tomu, aby jednotlivé generace mohly žít odděleně. Bezdětná rodina je tvořena pouze z ženy a muže, kteří se rozhodli, že děti mít nebudou a jejich rodina bude založena jen na jejich vzájemném vztahu. Neúplná rodina je forma rodiny, kterou tvoří matka a děti nebo otec a děti. Tato forma vzniká rozvodem nebo úmrtím jednoho z rodičů, kdy vše záleží jen na rodiči, který se stará o své děti. Pokud tato rodina vznikla rozvodem rodičů, tak se druhý rodič podílí na výchově dětí na dálku, posílá výživné na děti druhému rodiči a vídá se s dětmi podle ústní dohody rodičů nebo podle soudního rozhodnutí. Nesezdané soužití představuje rodinu, která je složená z rodičů a dětí, ale rodiče nejsou v manželském svazku, tvoří tzv. partnerský pár. Tato forma je v dnešní době velice moderní, jelikož se mladí lidé nechtějí vázat manželským slibem a stačí jim utvořit rodinu bez tohoto slibu. Netradiční formu představuje rodina, která je složená z rodičů stejného pohlaví, tzv. homosexuální páry. Jedná se buď o lesbické páry nebo páry, které tvoří dva muži. V dnešní době tyto formy nepředstavují takový problém jako v minulém století, ale stále se ve společnosti najdou tací, kteří budou tyto formy rodiny vnímat negativně. Obecně společnost toleruje spíše lesbické páry, které se starají o děti vlastní či nevlastní než páry, které tvoří dva muži, jelikož péče dvou mužů vzbuzuje nedůvěru skrz genderové předsudky nedůvěry k pečujícím mužům s předsudky vůči homosexuálům (Gjuričová, Kubička 2003, str. 96).

2 Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí řeší rodinné a manželské problémy. Do sociálně-právní ochrany patří rodiny s dětmi, těhotné ženy, svobodné matky a rozvedené rodiče, které pečují o nezletilé děti. Mezi další klientelu orgánu sociálně-právní ochrany dětí patří budoucí osvojitelé, stávající a budoucí pěstouni a pěstouni na pěstounskou přechodnou dobu, poručníci, děti ohrožené fyzickým nebo psychickým násilím, děti zanedbávané či zneužívané. SPOD představuje ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění. Dále představuje působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Sociálně-právní ochranu poskytují sociální pracovníci všem nezletilým dětem mladším 18ti let, pokud nenabývaly zletilosti dříve. Ochrana náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které se nacházejí na území České republiky. Tuto ochranu mohou využívat všechny děti bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace a vše je bezplatné. Předním hlediskem ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí, ochrana rodičovství a rodiny, vzájemné právo rodičů a dětí, rodičovská výchova a péče. Základním pravidlem pro činnost tohoto orgánu je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Pracovnícům SPOD se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy. Cílem je také sanace rodiny. Sanace rodiny je působení, které směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině.

2.1 Poskytování sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranu poskytují pracovníci dítěti, které má na území České republiky trvalý pobyt nebo má na tomto území povolen trvalý pobyt. Právo na tuto ochranu má také dítě, které podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území našeho státu. Sociálně-právní ochranu poskytují dítěti, které zde pobývá se svým rodičem na základě mezinárodní ochrany či potvrzení o pobytu. Nárok má i dítě, které je azylantem nebo osobou, která požívá doplňkové ochrany. Pokud se na území ČR vyskytuje dítě, které ale nemá povolený trvalý pobyt, tak mu OSPOD poskytne

ochranu v nezbytném rozsahu. Mezi orgány sociálně-právní ochrany patří krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a ÚP – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Ochranu dále zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a právnické či fyzické osoby, které jsou pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Krajské úřady se mimo to starají o kontrolní a metodickou činnost, která zabezpečuje skoro celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodují o udělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany fyzickým a právnickým osobám či o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto orgány jsou povinny sdělovat si mezi sebou údaje z evidence a spisové dokumentace, které vedou, a to v rozsahu nezbytném pro potřeby těchto orgánů (Burdová, Novotná, Jurková Riedlová 2016, str. 411).

Nejhlavnějším hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte. Dále ochrana rodičovství a rodiny, vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přihlíží se přitom širšímu sociálnímu prostředí dítěte. Zasahování do soukromí a rodinného života z různých důvodů je možné až tehdy, kdy o to rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí požádají, nemohou nebo nechtějí se starat o své děti.

Pracovnice sociálně-právní ochrany dětí se podle § 6 zákona č. 359/1999 Sb. zaměřují na děti:

- a) jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti,
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly trestný čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,
- d) které se opakovaně dopouští útěku od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,

- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,
- f) které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců,
- g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami,
- h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území ČR nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu,

jestliže tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou nebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Zákon říká, že každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče. Každý je také oprávněn upozornit OSPOD na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti nebo na skutečnosti, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Dítě má také právo požádat OSPOD nebo jiné orgány i pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. Tyto orgány mají povinnost poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě o tuto pomoc může požádat i bez vědomí rodičů nebo jiných osob. Dítě, kterému je 12 let, je schopno informace o sobě přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento názor poté sdělit. O pomoc mohou OSPOD požádat jiné orgány i rodiče, jestliže se jedná například o řešení výchovných problémů, řešení sociálních otázek, ale také lze sem zařadit zprostředkování nebo poskytnutí pomoci při řešení hmotné situace rodiny a popřípadě je delegovat na jiné pracovníky.

OSPOD se při výkonu této ochrany musí řídit standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování ochrany. Standardy obsahují principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany a technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany (Burdová, Novotná, Jurková Riedlová 2016, str. 52–53).

2.2 Pověřené osoby sociálně-právní ochrany dětí

Výkon sociálně-právní ochrany dětí poskytují pověřené osoby (sociální pracovníci), které dostaly na základě rozhodnutí o pověření k výkonu této činnosti. Zákon praví, že pověřené osoby mohou v sociálně-právní ochraně vykonávat činnost nebo vykonávat činnost, která je zaměřená na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku. Dále mohou zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany, uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče, převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí do rodiny, provádět přípravu žadatelů o zprostředkování PP a poskytovat odborné poradenství. Tyto osoby mohou poskytovat osobě pečující výchovnou a poradenskou péči při výkonu PP a tento výkon sledovat. Mohou vyhledávat osoby, které jsou vhodné stát se osvojiteli či pěstouny a vyhledávat děti, kterým je potřeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí. Jinak osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany nejsou oprávněny v jiném rozsahu tento výkon vykonávat než je uvedeno výše.

Sociálně-právní ochranu mohou vykonávat jen osoby, které získaly odbornou způsobilost. Odbornou způsobilost musí získat do 2 let od zahájení přímého poskytování sociálně-právní ochrany. Odbornou způsobilost představuje podle § 49a odstavce 2 zákona č. 359/1999 Sb.:

- a) řádně ukončené vysokoškolské studium ve studijních programech v oblasti pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetrovatelství, a v oblasti lékařství zaměřených na všeobecné a dětské lékařství,
- b) řádně ukončené studium ve vzdělávacích programech, které jsou uskutečňované vyššími odbornými školami v oboru sociální práce, pedagogika, charitní a sociální péče, charitní a sociální činnost, sociálně-právní činnost, dvouoborové studium pedagogika a teologie a ukončené maturitní studium v těchto oborech,
- c) vzdělání v rozsahu, ve kterém se vyžaduje pro získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany podle zvláštního právního předpisu a praxe v trvání nejméně 1 roku,
- d) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů pro sociální pracovníky podle zákona o sociálních službách v rozsahu nejméně 200 hodin a praxe v oblasti péče o rodinu a dítě v trvání nejméně 2 roky, jde-li o osoby, které

1. řádně ukončily vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělání v jiné oblasti studia nebo v téže oblasti studia, avšak v jiném zaměření než je uvedeno výše,
2. dosáhly středního nebo základního vzdělání,
3. absolvovaly přípravu pro dobrovolníky organizovanou vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra, je-li tato příprava zaměřena na pomoc při péči o děti, mládež a rodinu v jejich volném čase.

Zaměstnanci OSPOD jsou oprávněni v souvislosti s plněním úkolů navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije. Také v obydlí a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování. Zaměstnanci jsou také oprávněni pořizovat fotografie a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, ve kterém se právě zdržuje.

Sociální pracovník je v pojetí pěstounské péče pomocníkem rodiny, také je první kontaktní osobou pro případ potřeby. Pracovník je rodině nablízku, je ten, kdo je schopen zprostředkovat další pomoc či služby. Také je oporou pro pěstouny a poskytuje jim emocionální, odbornou a praktickou podporu. Dále monitoruje naplňování potřeb a práv dítěte.

2.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování ochrany

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí se musí řídit tzv. standardy kvality této ochrany. Mezi standardy kvality sociálně-právní ochrany lze zařadit místní a časovou dostupnost, která pojednává o chodu oddělení, co je prací orgánu, dostupnosti místa a času. Dále prostředí a podmínky – kritéria a podmínky pro chod oddělení, materiální vybavení a hygienické zázemí. Důležitým standardem je informovanost o výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Personální zabezpečení výkonu sociálně-právní ochrany dětí, kde figuruje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a v tomto standardu jsou rozepsané jednotlivé profily pracovníků. Mezi standardy dále patří přijímání a zaškolování, profesní rozvoj zaměstnanců. Nedílnou součástí je prevence v součinnosti spolupráce s různými organizacemi, s psychologem, policií, probační a mediační službou, PPP, SVP, mateřskou a základní školou. Dále se sem řadí přijetí o oznámení,

posouzení naléhavosti a přidělení případu; jednání, vyhodnocování a IPOD; kontrola případu; rizikové a nouzové situace; dokumentace výkonu sociálně-právní ochrany dětí a vyřizování a podávání stížností. Posledním standardem kvality této služby je návaznost výkonu sociálně-právní ochrany dětí na další subjekty (Burdová, Novotná, Jurková Riedlová 2016, str. 789–795).

3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče představuje péči o děti opuštěné, osiřelé, které ztratily z nějakého důvodu svou vlastní rodinu nebo ji vůbec nenalezly, v prostředí nové rodiny či tak uspořádané malé skupině, jež se rodině podobá nebo se jí přibližuje. „Každá jednotlivá forma náhradní péče má svá slabá i silná místa, své přednosti i nevýhody, svá specifická nebezpečí. Ruku v ruce s tím pak jdou nároky na odbornou pomoc ze strany těch institucí, které náhradní péči zajišťují“ (Dunovský 1999. str. 186).

3.1 Osvojení

Osvojení neboli adopce je nejpřirozenější formou náhradní rodinné péče. Také je adopce nejbliž k přirozené vlastní rodině. Osvojení představuje přijetí dítěte za vlastní na základě rozhodnutí soudu a šetření jak osvojovaného dítěte, tak osvojujících rodičů. Tento svazek je právně založený a je zcela totožný s vlastní rodinou. Než o této formě péče rozhodne soud, musí se rodiče nejdříve o dítě starat nejméně tři měsíce na své náklady. Adopci lze provést za předpokladu, že bude plnit své společenské poslání (Kovařík 2004, str. 150). Rozlišují se dva typy – osvojení prosté, které je možné z vážných důvodů zrušit a osvojení nezrušitelné. Při osvojení zrušitelném dostává dítě jen jméno adoptivních rodičů a jeho původní rodný list se změněným příjmením mu zůstává. Nezrušitelné osvojení lze provést až po prvním roku dítěte, kdy adoptivní rodiče jsou do matriky zapsáni jako biologičtí a dítě dostane nový rodný list. Dítě se stává dítětem nových rodičů se vším všudy. Nejčastěji o adopci usilují bezdětné páry, které chtějí naplnit svoji rodičovskou roli. Dítě je sice po právní stránce už navždy těchto rodičů, ale jeho vnitřní nastavení je však výsledkem genetických zákonitostí přírody a prepisem rodného listu se toto nikdy nesmaže a nezmění (Zezulová 2012, str. 17).

Osvojit lze jen tzv. právně volné dítě, které vznikne souhlasem rodičů nebo opatrovníka s osvojením dítěte. Bez tohoto souhlasu je osvojení možné tehdy, kdy rodiče byli soudem prohlášeni za pravomocně zbavené rodičovských práv. Dále pokud souhlas dali dříve s osvojením bez znalosti osvojitele nebo neprojevali do půl roku opravdový zájem o své dítě, který by správně měli (Dunovský 1999, str 229). Osvojit lze také pouze dítě nezletilé a mezi ním a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl.

3.2 Pěstounská péče

Tato forma náhradní rodinné péče představuje svěřeni dítěte, které žije mimo vlastní rodinu a nelze u něho provést osvojení, do jiné rodiny, která je buď přirozená nebo uměle vytvořená. Hmotně právní podmínkou této péče je zájem dítěte. Forma náhradní rodinné péče, která je státem garantovaná a zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu pěstounům. Pěstoun musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte, může ho zastupovat pouze v běžných záležitostech, ale v mimořádných či důležitých je potřeba souhlasu zákonného zástupce. Omezená práva nemají ti rodiče, kterým byla zbavena rodičovská práva a pěstoun se stal opatrovníkem dítěte. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu. V této péči se dítě může ale nemusí stýkat se svými biologickými rodiči. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, ale pokud je dítě nezaopatřené a soustavně se připravuje na budoucí povolání, může tato péče trvat do 26 let věku dítěte.

3.3 Poručenství

Poručenství ustanovuje soud v situacích, kdy oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručník má za povinnost nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Jestliže poručník bude o dítě osobně pečovat a naplňovat všechny složky rodičovské zodpovědnosti, tak nastupuje namísto rodičů téměř v celém rozsahu. Pokud se poručník o dítě normálně stará jako každý jiný rodič, tak jsou poručník i dítě zabezpečeni dávkami pěstounské péče za stejných podmínek jako pěstoun a dítě svěřené do pěstounské péče (Odbor 21, MPSV).

Poručníkem ustanoví soud především toho, koho doporučili rodiče, jestliže to není v rozporu se zájmy dítěte. Pokud nebyl nikdo doporučen ze strany rodičů, má soud ustanovit poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo rodině. Poručníkem mohou být ustanoveni i manželé. Pokud nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, tak soud ustanoví poručníkem OSPOD. Než se ustanoví poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, tak se o dítě zatím stará též OSPOD. Poručenství může zrušit jedině soud a to buď na žádost poručníka nebo pokud poručník už tuto funkci nemůže vykonávat. Jestliže se jedná o manželé

poručníky, tak soud musí posoudit, zda je v zájmu dítěte, aby funkci poručníka vykonávali oba nebo jen jeden z nich.

Poručník má stejná práva a povinnosti jako jiní rodiče, ale jediný rozdíl je v tom, že nemá vůči dítěti vyživovací povinnost. Poručník musí podávat soudu zprávy o poručenci a předkládat účty ze správy jeho jmění a také podléhá pravidelnému dozoru ze strany soudu. Soud může zprostit poručníka povinnosti, aby předkládal soudu účty, jestliže nepřesahují náklady na výchovu a výživu poručence. Na druhou stranu může soud přiznat poručníkovi odměnu, jestliže správa jmění je spojena se značnou námahou.

3.4 Ústavní péče

Tato forma péče není formou náhradní rodinné péče, ale lze ji považovat za náhradní péči. Ústavní péče slouží dětem, o které se rodina z některých důvodů nemůže starat a naprosto selhává v péči o něj nebo není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, tak přichází v úvahu jiné výchovné prostředí, tzv. ústavní péče. V těchto případech se volí kolektivní výchovná zařízení. Mezi ústavní péči patří zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dětské domovy v resortu školství a ústavy sociální péče pro handicapované děti v resortu sociálních věcí. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti až do 5 let věku patří mezi zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví (Matějček 1999, str. 39). Dítě je svěřeno do péče neosobní instituce, kde vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost a dálkovým opatrovníkem se stává sociální pracovnice.

3.5 Hostitelská péče

Hostitelská péče vychází z přesvědčení, že žádné uměle vytvořené situace nemohou nahradit skutečný život. Tato péče je určena především starším dětem žijícím dlouhodobě v ústavní výchově. Často se jedná o děti, které pochází ze sourozeneckých skupin, které potřebují zůstat v kontaktu se svými sourozenci, současně ale stejně naléhavě potřebují prožívat běžný život v normálních funkčních rodinách a učit se hierarchii mezilidských vztahů a získat pocit jistoty ve vnějším světě. Dítě, které naváže vztahy v hostitelské rodině, bude mít vždy svoji kotvu v životě (Zezulová 2012, str. 172). Realizace této formy péče má svá úskalí, mezi která patří právní ukotvení – kritéria propouštění dětí z domovů, informovanost o daném dítěti – zdravotní stav a výchovná specifika a také sem patří finance – dětem by mělo zůstat kapesné a měly by

být děti zajištěny po finanční stránce i v hostitelské rodině. Děti, které mají negativní vzpomínky na svou biologickou rodinu a mají strach jít do pěstounské péče, je pro ně lepší jezdit do hostitelské rodiny, kde to pro ně není tak ohrožující. Pokud se těmto dětem podaří navázat citové vazby k hostitelské rodině nebo dokonce v této rodině získat trvalé zázemí a je to svobodné rozhodnutí obou stran, tak je velký předpoklad, že tato forma vztahu bude úspěšná (Zezulová 2012, str. 174).

4 Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma NRP, kdy pěstoun osobně pečuje o dítě a je zodpovědný za jeho výchovu. Mezi pěstounem a dítětem podle právního hlediska nevzniká takový poměr, jako mezi rodiči a dítětem v případě osvojení. Pěstounskou péči tedy stanovuje soud a také jedině on může pěstounskou péči ukončit. Pěstoun zastupuje dítě jen v běžných záležitostech a nemá k němu vyživovací povinnost. Pěstounská péče trvá po dobu, po kterou se nemohou biologičtí rodiče o své dítě starat. Tato forma náhradní péče má pomoci dítěti překonat dlouhodobé složité období jeho života a nahradit mu svým způsobem vlastní rodinu. Děti, které se nacházejí v této péči zpravidla své biologické rodiče znají a pěstouni mají povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte s jeho biologickými rodiči. Také pěstouni mají povinnost umožnit dítěti styk s jeho rodiči, pokud soud nestanoví jinak.

Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny, které tvoří jejich biologičtí rodiče nebo ústavní péče ohrožuje či narušuje vývoj těchto dětí nebo děti nemohou být z nejrůznějších důvodů osvojeni. Cílem PP je i potřeba umístění dítěte do jiné náhradní rodiny, která mu zajistí růst a vývoj v rodinném klimatu, který je přizpůsoben právě potřebám tohoto dítěte (Birneanu 2014, str. 85). Pokud má být pěstounská péče účinná, je potřeba ochránit pěstouny před vyčerpáním, což by mohla zajistit tzv. respitní pěstounská péče. Respitní péče představuje určité období k rekonvalescenci pěstounů i dětí. Využívá se hlavně u pěstounských rodin, kde jsou pěstouni velice zatíženi například zdravotním handicapem svěřeného dítěte. Tato forma péče může mít i formu pobytového víkendu i celého týdne, kdy je postaráno o děti a pěstouni si mohou odpočinout.

V dnešní době ubývá žadatelů o NRP především o skupinu opuštěných, zdravotně a sociálně znevýhodněných dětí, proto se zavádějí nové alternativní formy náhradní péče. Měla by to být terapeutická či profesionální PP, která se využívá ve vyspělých zemích a mohla by být využívána i v této zemi. Vychází hlavně z rakouského modelu. Model této péče je založen na opuštěných dětech, které vyžadují zvláštní péči (vrozené vývojové vady, duševně či tělesně postižené děti nebo děti s problematickými rodiči). Také je málo žadatelů, kteří by si vzali tyto děti do péče. Tato zvláštní péče je

tolik náročná, že je potřeba odborné přípravy, výcviku a dlouhodobé pomocné vedení (Matějček, Koluchová 2002, str. 31). Základním cílem této péče je vynahradit chybějící regulaci stresu, umožnit dítěti, aby se přizpůsobilo svým vrozeným nebo získaným vývojovým újmám, pomoci mu při osvojování mechanismů, které mu pomohou regulovat stres a naučit je navazovat kontakty s druhými lidmi v novém životě, kde jsou děti osvobozeny od všudypřítomného a tíživého stresu a kde mohou zkoumat radosti i strasti života ve společnosti (Cairns 2013, str. 83).

4.1 Historie pěstounské péče

Za předchůdce pěstounské péče lze považovat instituci kojných. Ve starověku v městských státech řeckých i v Římě se dalo kojení koupit za peníze či za jiné materiální výhody, proto se s institucemi placených kojných, chův, opatrovnic a pěstounek setkáváme právě v těchto státech. V době renesance ve Francii bylo obvyklé, že městská rodina svěřovala své děti na dva roky najaté kojné na venkově.

Na konci 18. století v době osvícenství se začaly hromadně zřizovat nalezince. Placené chůvy a kojné dále zůstávaly, ale získaly úřední název „pěstouni“ (Matějček 1999, str. 26). Děti z nalezince brzy po narození odcházely na venkov a pobývaly tam šest let. Nalezince byly vydržovány zemským fondem a z toho se i platila následná PP. Děti byly svěřovány pěstounkám po osmi dnech po narození, ale pěstounky musely být zdravé, poněkud majetné, mravně zachované a toto dokazovaly vysvědčením. Plat pěstounek se k věku dítěte snižoval a plat dostávaly tehdy, kdy jim farář každý měsíc potvrdil, že dítě dosud žije (Matějček 1999, str. 27). Ošacení musely pěstounky pro děti platit samy. Pražský nalezinec platil dva doktory, kteří měli dozor nad PP a jednou za dva měsíce chodili na návštěvu do rodin. Děti se musely po ukončení šestého roku vracet zpátky do ústavu i přes to, že byly pěstounky ochotné se o děti starat, a to i bezplatně. Z ústavu odcházely děti do kláštera, ze kterého šly zpět do své domovské obce. Tam bylo buď dítě svěřeno do rodiny, která se přihlásila nebo dítě skončilo v pastoušce, kde pomáhalo pastýři. Pokud nebyla ani jedna z možností možná, tak dítě bylo živeno střídavě po domech a chodilo po žebrotě. Proto byly zřizovány okresní sirotčince, které byly v té době pokrokové zařízení. V roce 1908 vznikla v Praze Česká zemská komise pro péči o mládež při zemské školní radě (Matějček 1999, str. 28).

Komise sdružovala dobrovolné pracovníky a koordinovala činnost Okresních komisí péče o mládež a koncem války měla ve správě 15 ústavů.

V období první republiky se z okresních komisí stala Okresní péče o mládež, která měla moc výkonnou, a proto ji připadla péče o mládež osiřelou a opuštěnou. Česká zemská komise se stala Zemským ústředím péče o mládež, který spravoval 24 okresních sirotčinců a stát spravoval 60 dětských domovů (Matějček 1999, str. 29). Tyto domovy jsou určené k dočasnému, víceméně ozdravnému pobytu opuštěných a ohrožených dětí. Funkce těchto domovů se blížila k dnešním diagnostickým dětským domovům. Po pobytu byly děti navraceny do vlastních rodin nebo jim byly vyhledávány vhodné pěstounské rodiny, v nejhorším případě přecházely do ústavů pro starší děti.

Po druhé světové válce došlo k podstatným změnám. Nalezince byly přejmenovány na ústavy péče o dítě, zrušeny byly Okresní komise i Zemské ústředí a byl zlikvidován systém péče o ohrožené děti. Pěstounská péče byla zrušena ve všech formách v roce 1950 kromě příbuzenské pěstounské péče. Celkově byla tato forma NRP obnovena v roce 1973. V roce 1988 byl přijat zákon o rodině (č. 91/1988 Sb.), který přinesl změny. Jako první bylo zakotveno, že dítě má právo se vyjadřovat k záležitostem, které se ho týkají a mělo by být k jeho názorům přihlíženo. Další podmínkou při svěřování dítěte do péče byl stanoven zájem dítěte, také soud měl dát přednost příbuznému před cizím pěstounem (Pazlarová 2016, str. 14). Dítě mělo být svěřeno do péče manželů. Pokud dítě mělo být svěřeno do ústavní výchovy, mělo se zjistit, zda nelze zajistit NRP, která měla přednost.

Další zásadní posun nastal v roce 1999, kdy byl přijat samostatný zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.), který upravoval výkon pěstounské péče, a proto byl zrušen zákon o pěstounské péči z roku 1973 a část zákona o rodině z roku 1963, která se též týkala pěstounské péče. V roce 2013 přišla v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a v roce 2014 vstoupil v platnost nový občanský zákoník (č. 89/2012 Sb.), který upravuje i oblast rodinného práva, proto byl zrušen původní zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

4.2 Zájemci o pěstounskou péči a jejich osobnost

Oslovování zájemců o PP může probíhat na třech úrovních. První úroveň představuje národní úroveň, která je plošná a zvyšuje obecné povědomí o tomto tématu

prostřednictvím televize, internetu či billboardů. Druhou úroveň představují regionální a lokální kampaně, které jsou zaměřené na získávání pěstounů v daném místě. Poslední úrovní je individuální oslovení pěstounů prostřednictvím aktivit na místní úrovni jako jsou pěstounské rodiny, které ukazují každodenní život pěstounských funkčních rodin. Je potřeba, aby organizace měla dostupné informace jak na internetu, tak v tištěné podobě. Dále je potřeba, aby pracovníci měli dostatek informací a budili v budoucích pěstounech důvěru a zájem o PP. Měli by umět odpovědět na jakékoli dotazy a umět delegovat na další pracovníce či organizace.

Potencionální pěstouni jsou zkoumáni kvůli tomu, že dostávají do péče „cizí“ děti a musí se smířit s řadou obtížných situacích. Pěstouni mají nelehký úkol ohledně porozumění individuality přijatého dítěte (Matějček, Dytrych 1999, str. 67). Osobnost příbuzných pěstounů se nezkoumá, tam se prověřují jen ekonomické a sociální oblasti té rodiny. Pěstouni jsou zkoumáni v oblasti psychologické, kdy prochází celým vyšetřením, kde se zkoumá jejich osobnost, aktuální situace a hlavně jejich minulost. Odborníci všechny tyto okruhy zkoumají hlavně proto, aby pěstouni byli vhodnými rodiči pro dítě a dali mu lepší životní podmínky a prostředí než biologičtí rodiče dítěte. V odborné přípravě odborníci zkoumají osobnostní kvality pěstounů, které by se daly rozdělit do tří základních skupin (Pazlarová 2016, str. 49). První skupinu tvoří předpoklady k rodičovství a rodičovské kompetence. Druhou skupinou je sociální integrace a její fungování. Poslední skupinou jsou osobnostní předpoklady každého pěstouna. Odborníci tyto osobnostní kvality zkoumají poté, kdy každý pěstoun projde zdravotnickou způsobilostí k výkonu PP včetně duševního zdraví. Rodičovské kompetence jsou zkoumány u každého pěstouna jinak, jelikož někteří pěstouni vlastní děti mají a některé nikoli. Některé děti potřebují speciální dohled, jelikož mají například zdravotní handicap, mentální postižení, specifické poruchy učení (dyslexie, dysgrafie) nebo poruchy pozornosti. Proto jsou zkoumány všechny oblasti rodičovství a také zkušenosti jednotlivých pěstounů. Důležitou stránkou je sociální integrace, kdy se u každé potencionální pěstounské rodiny vyšetřuje rodinná a vztahová situace. Tím se myslí například dlouhodobé vztahy v rodině nebo funkčnost rodiny a vztahy mezi příbuznými. Zjišťuje se i životní zabezpečení rodiny. Zda je rodina si schopna zajistit a udržet přiměřené bydlení, zázemí pro potencionální svěřené dítě a také, zda jsou pěstouni schopni si udržet zaměstnání. Další stránkou je sociální podpora od širší rodiny

(prarodiče, příbuzenstvo, přátelé), schopnost přijímat pomoc od druhých a také schopnost spolupracovat s institucemi a státními orgány (Pazlarová 2016, str. 52). U pěstounů se zkoumají i jejich vlastnosti, kam lze zařadit životní zkušenosti, uspokojování potřeb dětí před potřebami svými, tvorba milého, bezpečného a stabilního vztahu mezi dítětem a rodičem a schopnost kontrolovat aktuální situaci v pěstounské rodině. V tomto procesu zkoumání vlastností jednotlivých pěstounů je důležité, aby se pěstouni řídili i tzv. desaterem pro nevlastní rodiče od Matějčka a Dytrycha (2002, str. 61–62):

- 1) Rodiče se nesmí bát přijmout svoje náhradní rodičovství. Jestliže rodiče přijali dítě takové, jaké je, to znamená bez předsudků a bez podmínek, pak jejich psychologické rodičovství znamená více než to biologické.
- 2) Rodiče se nemusí bát o lásku dítěte. Dítě má takové rodiče, kteří se o něho starají a mají ho rádi, není to jen o rodném listě.
- 3) Rodiče se nesmí bát pracovat sami na sobě.
- 4) Zatajovat pravdu je ve vztazích nebezpečné.
- 5) Dítě by mělo o sobě vědět více než ostatní.
- 6) Rodiče by neměli čekat na to, až se dítě začne ptát, ale měli by sami začít mluvit při vhodné situaci.
- 7) Dítě sice není jejich biologické, ale je jejich.
- 8) Rodiče by měli počítat s horším a lepším by se měli nechat překvapit.
- 9) O vlastních rodičích by nevlastní rodiče měli mluvit v dobrém.
- 10) Rodiče si mají zachovávat otevřené rodinné společenství.

4.3 Proces zprostředkování a přípravy zájemců

Proces zprostředkování spočívá ve vyhledávání dětí, kterým je potřeba zajistit PP, dále ve vyhledávání potencionálních pěstounů a v odborné přípravě. Také ve výběru vhodného pěstouna a zajištění osobního seznámení se dítěte s tímto pěstounem. Zprostředkování pěstounské péče zajišťují krajské úřady. Tento proces začíná na základě žádosti fyzické osoby, která je občanem ČR a má zde trvalé bydliště. Cizinec může podat žádost, jestliže má trvalý pobyt na území České republiky. Tato osoba žádost podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu. Pokud se jedná o příbuzného pěstouna, podává se žádost rovnou soudu.

Proces zprostředkování začíná kontaktem žadatele s obecním úřadem s rozšířenou působností na OSPOD s pracovníky, kteří jsou pověřeni agendou NRP. Žadatel podává žádost, ve které jsou napsané osobní údaje – jméno, příjmení, datum narození, místo trvalého bydliště, doklad o státním občanství, opis z evidence rejstříku trestů, zpráva o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech (Pazlarová 2016, str. 32–33). Dále dává souhlas, že OSPOD je oprávněn zjišťovat další údaje pro zprostředkování – hlavně způsob života, výchovné prostředí a také dává souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny. Po shromáždění celé dokumentace udělá obecní úřad kopii, kterou pošle na krajský úřad, který po splnění všech kritérií a kroků zařadí žadatele do evidence. Pokud žadatelé nejsou zařazeni do evidence osob vhodných stát se pěstounem, tak mohou podat odvolání u příslušného krajského úřadu, kdy o odvolání rozhodne MPSV.

V tomto procesu je potřeba provést psychologické vyšetření, které se zaměřuje hlavně na dva okruhy. První okruh zkoumá, do jaké míry jsou žadatelé způsobilí se stát pěstouny a druhý okruh je zaměřen na to, do jaké míry jsou aktuálně schopní převzít dítě do péče. První okruh zkoumá charakter, psychický stav, vztahy a stabilitu v nich, výchovné zkušenosti a kvalita rodinného prostředí. Druhý okruh zjišťuje představy žadatelů o dítěti, jejich motivace, otevřenost ohledně odlišností a speciálním potřebám dítěte, také posouzení aktuální rodinné situace (Pazlarová 2016, str. 34).

V procesu zprostředkování PP pracovníci řeší i určité rizikové faktory potencionálních pěstounů. Pazlarová (2016, str. 35) mezi tyto rizikové faktory řadí věk žadatelů vyšší než 50 let a věkový rozdíl mezi žadatelem a dítětem menší než 20 a větší než 40 let. Dále mezi faktory řadí psychiatrické diagnózy, onemocnění s nepříznivou prognózou, závislosti, neuspokojivé partnerské vztahy nebo pokud se jedná o třetí a další manželský svazek, taky vztahy trvající méně než 3 roky. Dále traumata v osobní historii a také to, pokud žadatelé nejeví zájem o své vlastní děti.

V procesu zprostředkování PP je také podmínka, že potencionální pěstouni musí projít přípravou o přijetí dítěte do péče. Tuto přípravu organizuje krajský úřad a všichni žadatelé musí absolvovat nejméně 48 hodin odborné přípravy a pěstouni na přechodnou dobu mají odbornou přípravu rozšířenou na 72 hodin. Velikost skupiny, která přípravu absolvuje, by měla mít méně než 20 osob. Jestliže se jedná o žadatele, kteří už přípravu absolvovali, může krajský úřad rozhodnout o snížení rozsahu přípravy.

Pazlarová (2016, str. 36–37) uvádí, že by příprava měla obsahovat témata jako jsou sebezpoznání osob vhodných stát se pěstounem, rodinného systému a sociálních kontaktů; poznání a naplňování práv a potřeb dítěte; spolupráce s dalšími odborníky; komunikace s dítětem, přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot; rozvoj schopností a zájmů dítěte; uspokojení citových, vývojových, sociálních, vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte; styk dítěte s biologickými rodiči a dalšími blízkými osobami a práce s dětmi, které žijí v rodině žadatele (pěstouna).

Principy sociálně-právní ochrany dětí zdůrazňují, že pro konkrétní dítě by se měl vyhledat vhodný pěstoun, a nikoliv naopak. Taky je důležité, aby se dítě podílelo na rozhodování o své péči, jelikož má své originální pohledy na své vlastní potřeby (Steenbakkers 2018, str. 827). Jestliže krajský úřad vyhledá vhodného žadatele, tak mu písemně sdělí, že má pro něj toto konkrétní dítě. Následně má žadatel právo se s dítětem osobně seznámit a do 60 dnů má požádat soud o svěřeni dítěte do předpěstounské péče, pokud se po seznámení s dítětem rozhodnou, že si dítě do této péče vezmou. Pokud potencionální pěstouni projdou tímto celým procesem zprostředkování pěstounské péče, přípravou a rozhodnou se přijmout dítě do své péče, následuje sepsání dohody o výkonu pěstounské péče.

4.4 Dohoda o výkonu pěstounské péče, individuální a vzdělávací plán

V této podkapitole se zabýváme dohodou o výkonu pěstounské péče, co vše musí v této dohodě být a co taková dohoda obnáší. Dále se v této podkapitole zabýváme individuálním plánem ochrany dítěte a vzdělávacím plánem pěstounů.

4.4.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Pěstouni uzavírají dohodu o výkonu PP s pověřenou osobou. Tuto dohodu může s pěstouny uzavřít obecní úřad s rozšířenou působností, obecní a krajský úřad, pověřená osoba – nezisková organizace, právnická či fyzická osoba pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany. Dohoda představuje institut, který vymezuje postavení pěstounů a dětí v PP (Pazlarová 2016, str. 73). V dohodě je popsán závazek výkonu péče pro pěstouny a jejich doprovázející organizaci, kterou může být jak státní subjekt, tak nezisková organizace. Účelem této dohody je vymezení rozsahu podpory rodiny, zvýšení kvality výkonu PP a zlepšení péče o ohrožené děti. V dohodě o výkonu PP pracovnice také řeší stránku svěřeného dítěte a jeho potřeb a také zázemí a podmínky určité pěstounské

rodiny. Tato dohoda nepředstavuje pracovněprávní smlouvu, jelikož není mezi pěstouny a doprovázející organizací pracovněprávní vztah (Pazlarová 2016, str. 73). Na dohodu o výkonu PP mohou navazovat další dokumenty z důvodu průběžné aktualizace pěstounské péče nebo měnící se nabídky. Mezi tyto dokumenty patří především individuální plán ochrany dítěte, vzdělávací plán pro pěstouny nebo plán průběhu výkonu PP. Tato dohoda může zaniknout například dosažením zletilosti svěřeného dítěte nebo ukončením výkonu PP na žádost pěstouna. Také může zaniknout neplněním dlouhodobých povinností ze strany pěstounů.

4.4.2 Individuální plán ochrany dítěte

Tento plán je klíčovým dokumentem týmové spolupráce s pěstounskou rodinou, OSPOD a doprovázející organizací. Plán vytváří sociální pracovník OSPOD. Starší děti už většinou tento plán mají vypracovaný, ale po příchodu do nové rodiny se musí aktualizovat a děti, které přicházejí do pěstounské péče na přechodnou dobu tento plán vypracovaný nemají a pracovníci musí plán zpracovat do 30 dnů. Důležité je, že by se měl plán řídit dvěma základními hesly – srozumitelnost a konkrétnost. IPOD je dokument, který obsahuje kroky vedoucí k zajištění péče o dítě. Plán reaguje na vyhodnocené situace a potřeb dítěte a obsahuje jména osob, které jsou odpovědné za plnění jednotlivých opatření. Obsahuje také popis konkrétních opatření potřebných pro dítě, termíny plnění jednotlivých opatření, kritéria ověření účinnosti opatření a datum kontroly plnění celého IPOD a vypracování nového plánu (Pazlarová 2016, str. 78).

4.4.3 Vzdělávací plán

Vzdělávací plán je dokument, který sestavuje s pěstouny klíčový pracovník doprovázející organizace. Pracovník s pěstouny sestaví okruhy, které identifikují jako důležité pro rozvoj profesionálních kompetencí pěstounů. Pracovník tento plán sestavuje na rok a pěstouni si musí zvyšovat znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin (Pazlarová 2016, str. 80). Organizace musí při podpisu dohody předložit seznam plánových vzdělávacích aktivit s nabízenými tématy. Tyto aktivity jsou tříděné podle toho, jak se to pěstounům hodí. Pěstouni prarodiče budou radši za dopolední semináře, což ostatní pěstouni za odpolední a pěstouni, kteří normálně pracují, budou rádi za víkendové aktivity, kdy bude postaráno i o jejich děti. Aktivity či

semináře mají zajišťovat externí organizace či nějaký nestraní, aby nedocházelo k nadřování.

4.5 Doprovázení a služby pro rodiny pěstounské péče

Doprovázení je služba, která poskytuje pěstounské rodině podpůrnou funkci a tvoří soubor dílčích služeb. Doprovázení probíhá v několika dílčích částí, mezi které patří podpora pěstounů, podpora dítěte a podpora rodiny jako celku (Pazlarová 2016, str. 84). Podporu pěstounů provádí organizace především z hlediska podpory těžkých situacích v rodině a také zvyšováním kompetencí pěstounů a plánování služeb pro rodinu. Klíčový pracovník dochází do rodiny minimálně 1x za 2 měsíce. Podporu dítěte dává pracovník jak dětem přijatým, tak i dětem vlastním. Pracovník musí navázat s dítětem kontakt a má mu pomoci naplňovat jeho potřeby, zajišťovat jeho spokojenost a pomáhá mu při vyjádření jeho přání. Pracovník navštěvuje dítě jednou za 2 měsíce, ale dítě má mít kontakt na pracovníka, aby se mu mohlo kdykoliv ozvat. Pracovník podporuje rodinu jako celek tím, že oceňuje i nejbližší okolí a širší rodinu. Rodina je pro pěstouny zdroj podpory, a proto je důležité podporovat pocit sounáležitosti rodiny. Tento pracovník projednává s pěstouny dohodu o výkonu PP, nabízí a poskytuje potřebné služby, koordinuje služby, které jsou rodině poskytovány a spolupracuje se sociálním pracovníkem OSPOD.

Zákon definuje základní služby, mezi které patří pomoc při zajištění krátkodobé pomoci při péči o svěřené dítě; poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče i pro dítě straší dvou let, v rozsahu alespoň 14 dnů v kalendářním roce; zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců; pomoc při naplňování povinností pěstounů zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě a současně právo pěstounů na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti takového vzdělání; pomoc při povinnosti pěstounů udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a současně právo pěstounů na pomoc při zajišťování kontaktu dítěte s jeho vlastní rodinou a sledování naplňování dohody o výkonu PP (Pazlarová 2016, str. 87).

4.6 Adaptace a přijetí dítěte

Po příchodu dítěte do nové pěstounské rodiny přichází mnoho situací, na které se mohou pěstounští rodiče připravit jen v určitých oblastech. Pěstouni mohou připravit

pokoj pro dítě podle věku a jeho potřeb. Dále mohou připravit své vlastní děti, pokud je mají, na příchod nového člena rodiny a vysvětlí jim, co vše to bude obnášet. Může nastat sourozenecká rivalita jak mezi pěstounskými, tak vlastními dětmi. Je tedy potřeba a pokud je to možné, měli by pěstouni nechat mezi jednotlivými přírůstky do rodiny vždy několikaletý odstup, ať jde o děti vlastní či pěstounské (Archer 2001, str. 93).

Jestliže má svěřené dítě nějaký zdravotní handicap, mentální postižení, výchovné problémy nebo je toto dítě týrané a zneužívané, bude potřebovat mnohem více pozornosti. Dítě si také může do nové rodiny přinést pocit opuštěnosti, ztráty a zármutku, poruchy s utvářením vazeb, neurologické změny, strach, hněv, posttraumatický stres, stud, úzkost nebo depresi (Purvis, Cross, Sunshine 2013, str. 42). Proto je důležité, aby se rodina orientovala v základních psychických potřebách dítěte. „Rodinná výchova existuje tam, kde jsou uspokojovány základní psychické potřeby dítěte i jeho nových vychovatelů, kde svazek má perspektivu vytrvalosti v čase, místě i osobách, kde jeden druhému patří“ (Matějček 1992, str. 187). Důležité také je, aby rodina před příchodem svěřeného dítěte promluvila s širší rodinou (prarodiče, příbuzní, přátelé) a upozornila na novou situaci a odpověděla na otázky ohledně nového člena rodiny a popřípadě zdůraznila oblasti, kterých by se příbuzenstvo mělo vyvarovat či naopak. Hlavně zdůraznit, že člen nové rodiny je brán jako každý jiný v této rodině. Proto je důležité v prvních šesti měsících života dítěte v nové rodině dávat přiměřenou podporu, protože toto období je jak pro dítě, tak pro rodinu rizikové.

Nedílnou součástí přijetí dítěte je postupné navázání vztahu dítěte s pěstouny. Vztah dítěte a pěstounů se musí budovat pomalu a pěstouni musí ukázat dítěti, že jsou tady pro něho, zajistí mu bezpečný domov, bezpodmínečnou lásku a jistotu. Tento krok trvá dlouho, závisí to na tom, kdy dítě dokáže přijmout pěstounské rodiče a ucítí důvěru a lásku. Potom se tento vztah může posunout dál a prohlubovat se stejně jako u rodičů biologických. Oslovování pěstounů závisí na věku dítěte. Jestliže dítě ví, kdo je jeho rodič a kdo pěstoun, je zcela na něm, jak je bude oslovovat. Menší děti, které vyrůstají v pěstounské rodině delší dobu, používají oslovení „mami a tati“ a v určitém věku se jim musí vysvětlit situace, ve které se aktuálně nachází (Pazlarová 2016, str. 147).

Jestliže vztah svěřeného dítěte a pěstounských rodičů je stejný jako vztah v jiných rodinách, dítě se cítí v rodině jako vlastní. Potom v rodině vše probíhá normálně – každý člen rodiny má své povinnosti a chodí do práce nebo do školy. Aby

svěřené dítě mohlo chodit do školy jako ostatní děti, je potřeba, aby pěstounská rodina zašla do školy a vysvětlila celou situaci. V dnešní době jsou školy i školky připravené na situace pěstounských dětí a nemají problémy tyto děti přijmout. Také se stává to, že vznikají besedy uvnitř školy nebo určité třídy a děti jsou seznámeni se situací pěstounského dítěte, aby pak nevznikaly situace, kdy by se dítě mohlo cítit ohrožené a nechtěné ve třídním kolektivu. Vše probíhá za spolupráce náhradní rodiny, školy a popřípadě sociálního pracovníka.

Většina pěstounů chce, aby dítě mělo stejné trvalé bydliště jako oni. Velmi často se ale stává, že až dítě bude mít trvalé bydliště, tak se objeví dluhy za popelnice, jelikož dětem z ústavní výchovy tyto dluhy narůstají. Pěstouni by proto měli požádat o odstranění tvrdosti zákona s vysvětlením situace tohoto dítěte a doufat, že žádosti bude vyhověno. Možným rizikem jsou i obsílky a policejní pátrání po biologických rodičích dítěte (Zezulová 2012, str. 147). Také přijetím dítěte do rodiny se mění pěstounům životní program. Tím se myslí to, že někteří musejí rezignovat na své profesní uplatnění a připravit se na vyčerpávající boj s úředním koloběhem a musí vytvářet podmínky a řešit věci, o kterých se jim nikdy nesnilo (Zezulová 2012, str. 148).

Pokud vše v náhradní rodině probíhá v uspokojivém a kvalitním tempu, poté dítě nechce tuto rodinu opustit a bere ji jako svoji vlastní. S tím se pojí fakt, že některé děti považují za nevýhodu ponechání si svého původního příjmení, jelikož se kvůli tomu cítí diskriminováni a raději by měly příjmení svých pěstounských rodičů (Radojevic, Mitic 2005, str. 168). U dlouhodobých a úspěšných pěstounů se dítě stává pevnou součástí rodiny a formální ukončení péče po dosažení zletilosti znamená sice konec právního vztahu a podpory ze státu, ale není to konec faktického fungování dítěte v rodině (Matoušek, Pazlarová 2010, str. 53).

4.7 Kontakt s biologickou rodinou dítěte

Jednou z povinností každé pěstounské rodiny je udržení kontaktu dítěte se svojí biologickou rodinou, pokud tedy soud nestanoví jinak. Důležitým faktem pro udržování kontaktu s rodinou je to, aby se dítě naučilo vnímat své kořeny a rozvíjelo tak svou identitu (Sauzéde, Sauzéde-Lagarde 2007, str. 138). Většinou také záleží na tom, v jaké aktuální situaci se nachází jednak dítě a zda jeví zájem o setkání se svými biologickými rodiči a také závisí na tom, v jaké situaci jsou biologičtí rodiče. Zezulová (2016, str.

120) říká, že pokud naučí-li pěstounští rodiče dítě odmítnout či zavrhnout své vlastní rodiče, bude pro něj celý život obtížné navazovat vztahy trvalejšího charakteru a cítit za ně zodpovědnost. Za každé situace musí pracovník sepsat dohodu o kontaktu, která obsahuje jména a kontakty biologických rodičů, pěstounů, zodpovědného pracovníka a musí se zde specifikovat forma kontaktu. Biologická rodina má několik forem, jak se může se svým dítětem nebo dětmi setkat.

Nejvzdálenější formou kontaktu pro dítě s biologickými rodiči je tzv. poštovní schránka. Tato forma představuje kontakt u dětí, jejichž rodiče přišli o rodičovská práva a není možné nebo vhodné, aby byli informováni o místě pobytu dítěte (Pazlarová 2016, str. 172–173). Rodiče i děti proto mohou vložit do této schránky dopis, která je na neutrální půdě u zprostředkovatele, většinou u sociálního pracovníka, který dopis předá druhé straně. Tento kontakt provozuje dítě s rodiči většinou 1–2krát ročně. Další formou je přímý písemný kontakt, který probíhá mezi rodiči a dítětem, jestliže rodiče mohou být informováni o pobytu dítěte. Tento kontakt uskutečňují rodiče tehdy, pokud není možný kontakt přímý. Rodiče jsou například v léčebně, ve vězení a podobně. Další možnou formou je kontakt telefonický, ale pro pěstouny je složitější monitorovat frekvenci, průběh a vliv těchto kontaktů na dítě. Elektronický kontakt je také složitější pro pěstouny a tato forma je i velice nebezpečná. Osobní forma kontaktu může probíhat za asistence nebo i bez. Kontakt za účasti nějakého nestraníka probíhá většinou ze začátku, kdy je pro obě strany vše nové a citlivé a dítě potřebuje mít u sebe jistotu a podporu. Asistence je hlavně z důvodu špatného zacházení dítěte v biologické rodině či rodiče mají psychiatrické diagnózy, závislost na alkoholu nebo na návykových látkách. Přímý osobní kontakt bez asistence probíhá v mnoha podobách. Patří sem například krátké procházky, výlety, ale také i několikadenní pobyt u biologické rodiny. Tato forma je důležitá pro posilování vztahů a kompetencí mezi rodiči a dítětem pro eventuální návrat dítěte zpět do biologické rodiny (Pazlarová 2016, str. 173–174).

4.8 Ukončení pěstounské péče

Pěstounská péče může být ukončena dosažením dospělosti svěřeného dítěte, zrušením pěstounské péče rozhodnutím soudu, odchodem z pěstounské péče na přechodnou dobu nebo z jiných důvodů jako například úmrtím dítěte nebo pěstouna, osvojením dítěte v pěstounské péči či rozhodnutím o poručenství.

I když po oficiální stránce PP skončila, tak mnoho dětí zůstává v těchto rodinách. Výjimkou nejsou ani děti s určitým postižením. Podle jejich zdravotního stavu rodiny řeší finanční a sociální zabezpečení, většinou formou invalidního důchodu s kombinací příspěvku na péči. Pokud chce člověk odejít do samostatného bydlení, tak většinou za pomoci pěstounů nebo nájemního bytu obce. Také mohou tyto osoby využít podporované bydlení zajišťované neziskovými organizacemi. Obecně všichni mladí lidé se po odchodu z pěstounské rodiny musí potýkat s vyřešením bydlení, zaměstnání, zvládnutí vlastních financí, vztahů a životního stylu.

5 Pěstounská péče příbuzenská a na přechodnou dobu

V této kapitole mluvíme o pěstounské péči příbuzenské, kdy dítě do pěstounské péče získává někdo z nejbližší rodiny, kdy celý proces pěstounské péče probíhá za jiných okolností než proces zprostředkování pěstounské péče. Druhou podkapitolou je pěstounská péče na přechodnou dobu, kdy dítě přichází k pěstounům na určitý čas, který nejdéle trvá jeden rok. Dítě je zde umístěné právě na přechodnou dobu, jelikož mu je vyhledáván buď nový domov nebo ho je potřeba umístit do náhradní rodiny do doby, než se situace u biologické rodiny vrátí do původního a hlavně bezpečného stavu pro dítě.

5.1 Příbuzenská pěstounská péče

Příbuzní tvoří celkově zhruba dvě třetiny všech pěstounů. Tito pěstouni neprocházejí standardním procesem zprostředkování jako nepříbuzní pěstouni. Znamená to, že se jich do značné míry netýká proces posuzování jejich kompetencí a nemusí se zúčastnit příprav před individuálním posouzením, tj. majetkové a sociální poměry příbuzné osoby a jejich rodiny. Výhodou této formy NRP je finanční podpora státu, odborná podpora výkonu péče definovaná v dohodě o výkonu PP a respitní složka podpory pěstounů rovněž specifikovaná v dohodě o výkonu PP (Pazlarová 2016, str. 130–131). Největší výhodou je znalost pečujících osob a prostředí. Dítě čerpá ze společného sociokulturního zázemí, sdílených hodnot, postojů a výchovného stylu, zná rodinné tradice, rituály i životní styl rodiny.

Role sociálního pracovníka u této péče je komplikovaná, jelikož stojí mezi pěstouny a rodiči, kteří jsou v příbuzenském vztahu. Intervence tohoto pracovníka jsou zakotvené v principech PP a mohou být vnímány jako nevhodné narušování z principu privátního rodinného soužití (Pazlarová 2016, str. 136). Je tedy potřeba, aby pracovník měl velkou dávku empatie a zkušenosti, aby tento paradox dokázal vyvážit. Mezi příbuzné pěstouny patří nejčastěji prarodiče, dále tety a strýcové (sourozenci rodičů), zletilé sourozenci dětí, sestřenice a bratřenci rodičů i prarodičů a podobně.

Specifickou výhodou prarodičů je předchozí vlastní rodičovská zkušenost, mohou z ní čerpat při výchově svěřených dětí, zvládají běžnou péči o dítě, umí reagovat ve výchovných situacích a mají bohaté životní zkušenosti. Prarodiče mají dostatek času,

mají vyřešené osobní a profesní záležitosti, bydlení a jiné. Nevýhodou je velký věkový rozdíl, který přináší v průběhu péče mnoho komplikací. Generační rozdíl způsobuje potíže v soužití, jelikož prarodiče nemají vždy dobrou představu o současných společenských normách, zvyklostech a životním stylu generace jejich vnoučat. Mezi možnosti podpory pěstounů prarodičů patří podpora ve výchově, respitní péče, podpora v kontaktu s dalšími subjekty a podpora emocionální.

Tety a strýcové jako pěstouni jsou zpravidla v přiměřeném věku vůči přijatému dítěti, mají vlastní rodičovskou zkušenost a mívají vyřešené praktické stránky života (bydlení, zaměstnání, vztahy). Také mohou čerpat přirozenou podporu od svých rodičů. Rizikem u těchto pěstounů je zapojení dětí do nově vzniklé sourozenecké skupiny, jestliže v rodině děti jsou. Dochází zde k problémům, že pěstouni upřednostňují přijaté děti před vlastními nebo naopak. Soužití nové sourozenecké skupiny není pro tyto pěstouny snadná věc. Mezi možnosti podpory patří podpora ve výchově a praktická pomoc.

Sourozenci v roli pěstounů jsou mladí, plní sil a elánu a mívají s dětmi úzký vztah a nejlépe znají osobní historii dítěte. Dále dobře rozumí potřebám dítěte a životní styl se blíží jejich vrstevníkům. Sourozenci jsou také lépe připraveni pomáhat dětem se školními povinnostmi. Sourozenci jsou otevření odborné pomoci a spolupráci s pomáhajícími pracovníky. Na druhou stranu je tohle pro ně zátěž nepřiměřená věku, životní situaci a jejich zkušenostem. Také se potýkají s nedostatkem autority a nemají stabilizovanou svoji životní situaci, studují, nemají vyřešenou práci a bydlení. Mezi možnosti podpory pěstounů sourozenců patří podpora ve výchově, vedení domácnosti, finanční hospodaření, podpora v kontaktu s dalšími subjekty, respitní péče a podpora emocionální.

Rozdíl mezi příbuzenskou pěstounskou péčí a nepříbuzenskou je v tom, že se nejedná o vlastní nezávislé rozhodnutí. Rozhodnutí probíhá pod tlakem a pojí se s osobní krizí pěstouna. Dále emoce pěstounů spojené s přijetím dítěte jsou jiné a příbuzní pěstouni nemají tolik informací jako nepříbuzní pěstouni (Pazlarová 2016, str. 142).

5.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

„Pěstounská péče na přechodnou dobu je forma náhradní rodinné péče, která má po omezenou dobu zajistit péči o dítě, jelikož rodina se z různých důvodů nemůže nebo nechce o dítě starat. Má umožnit dítěti, aby tuto dobu strávilo v rodinném prostředí, než se najde trvalé řešení. Dítě se do tohoto typu péče svěřuje pouze na nezbytně nutnou dobu a opodstatněnost umístění je pravidelně každé tři měsíce přezkoumána soudem“ (Pazlarová 2016, str. 153). Tato péče představuje dočasnou péči o dítě, u kterého je vysoká pravděpodobnost rychlého trvalého řešení, to znamená buď dlouhodobou formu náhradní rodinné péče (osvojení nebo dlouhodobá pěstounská péče) nebo návrat do původní rodiny. Je to jediná forma prevence citové deprivace, která současně respektuje práva biologických rodičů, přitom ale umožňuje vytvoření specifického citového příklonu a pocitu bezpečného světa (Zezulová 2012, str. 174). U této PP je důležité, aby pěstouni byli vysoce profesionální, měli by být součástí týmu, který pracuje s rodinou, mít dostatek odborné pomoci při zvládání složitých situací a také mít oporu v legislativě a realizaci.

Pěstounskou péče na přechodnou dobu volí pracovníci především, pokud se jedná o novorozence, jehož rodiče nechtějí převzít dítě do péče. Buď se jedná o období, kdy je potřeba dát souhlas k osvojení nebo než soud rozhodne o nezájmu rodičů o dítě nebo rozhodne o zbavení rodičovské odpovědnosti. Dalším důvodem je novorozenec, jehož rodiče si ho nemohou převzít do péče z důvodu nepříznivého zdravotního, psychického nebo sociálního stavu (závislost matky, matka v období šestinedělí). Dalším možným důvodem této péče jsou starší děti, jejichž rodiče nemohou z různých důvodů přechodně o ně pečovat, ale je velká pravděpodobnost, že se tato situace vyřeší a děti se vrátí zpět do své rodiny (hospitalizace rodičů, výkon trestu).

Pěstounská péče na přechodnou dobu má své podmínky, kterými se vždy řídí. Tato PP může trvat nejdéle rok a dítě svěřuje do péče výhradně soud. Pěstouni musí být vedeni v evidenci pěstounů na přechodnou dobu a prochází přípravou, která trvá 72 hodin. Příprava zahrnuje témata jako jsou spolupráce s rodinou dítěte, proces předání dítěte do trvalé péče a jsou posilovány kompetence v oblasti monitorování, vyhodnocování a zaznamenávání vývoje dítěte (Pazlarová 2016, str. 154).

Role pěstouna na přechodnou dobu je profesionální, protože poskytuje specifickou službu dítěti a jeho rodině. Součástí jeho profesionality je úzká spolupráce

jak s dalšími profesionály, tak s rodinou dítěte. Mají poskytnout dítěti stabilní a láskyplné prostředí, pomoci dítěti vyrovnat se s obtížnou situací krátkodobého pobytu v náhradní rodině, začít řešit jeho předchozí traumata a i jeho aktuální psychosociální potřeby a zdravotní stav po omezenou dobu. Také by měli připravit dítě na návrat do rodiny. Pěstoun by měl být mezi 28–65 roky. Musí být bezúhonný, nesmí mít problémy se závislostmi, nesmí se objevit rizikový životní styl. Měl by mít trpělivost, vřelost a schopnost navázat vztah a měl by přijmout dítě a dát mu lásku. Důležitým faktem je, že je pěstoun schopen hájit zájmy dítěte. Pěstoun musí být připraven na předání dítěte do trvalé péče a neočekává vděk.

Jestliže je v pěstounské rodině dítě kojeneckého věku, musí pěstoun zajistit kvalitní základní péči a podporovat schopnost dítěte navázat citovou vazbu s pečující osobou. Citovou vazbu je potřeba podporovat všemi smysly, fyzickým kontaktem s dítětem, který je doprovázený očním kontaktem a komunikací. V pěstounské rodině je potřeba dítěti vytvářet dokumentaci jeho života, která dítěti zůstane po přechodu do trvalé péče. Tato dokumentace představuje knihu života, která je jak ve formě písemné, tak vizuální. Pěstouni do této knihy zaznamenávají první úsměvy, kroky, slova, jídlo, spánek, hračky a hlavně všechny možné fotky (Pazlarová 2016, str. 155).

U předškolních dětí se pěstouni vyrovnávají s výzvami jako jsou následky traumatu, které dítě zažilo v biologické rodině. Proto je potřeba, aby pěstouni věděli a znali informace o situaci a životní historii dítěte. Dále už pěstoun není jen pečovatelem, ale stává se i vychovatelem. Musí naslouchat dítěti a současně dávat dítěti najevo jeho bezpodmínečné přijetí. V tomto věku je také důležité posoudit, zda má dítě navštěvovat mateřskou školu nebo má zůstat doma s pěstounkou či pěstounem.

S dětmi školního věku je potřeba otevřeně komunikovat o jejich situaci a průběžně jim sdělovat, jak se situace vyvíjí. Pěstoun musí dítěti dokázat, že je mu k dispozici, je připraven mu naslouchat a umí mu nabídnout pomoc. Pěstoun by měl být pro dítě důvěryhodným dospělým a měl by mu pomoci se zvládnutím školních povinností. Často je tu pěstoun jako prostředník v komunikaci se školou a dítětem.

Pěstouni se musí řídit podmínkami, které se týkají ochrany informací o svěřeném dítěti. Pěstoun musí zvážit, komu a co předá za informace a musí rozlišovat osoby, kterým to předává. Nesděluje žádné osobní informace o dítěti a osoby, které nejsou součástí tohoto procesu, sděluje pouze křestní jméno. Pěstoun řeší vše se

sociálním pracovníkem a také jemu sděluje informace o nerespektování soukromí dítěte. Důležité v ochraně údajů je i to, aby pěstoun naučil rozlišovat dítě, komu a jaké informace je vhodné sdělovat a učí ho, jak se vyrovnat s nevhodnými otázkami, které zasahují do soukromí (Pazlarová 2016, str. 162).

Také součástí dohody o výkonu pěstounské péče u pěstounské péče na přechodnou dobu je část, která je specificky zaměřená na podmínky kontaktu dítěte s rodinou. V této součásti by mělo být charakterizováno kdo, kdy, jak často, v jaké formě a za jakých podmínek bude s dítětem v kontaktu.

Po odchodu dítěte z rodiny musí proběhnout závěrečné zhodnocení celkového průběhu péče. Pěstounská rodina potřebuje určitý čas na to, aby se vyrovnala se ztrátou, kterou znamená odchod dítěte. Pracovník musí reagovat na signály pěstounů. Také někteří pěstouni potřebují psychologickou konzultaci nebo supervizi, aby vše dokázali zpracovat a připravili se na další dítě. Je možné, že budou potřebovat další čas a mohou být dočasně z evidence vyřazeni. Minimální doba mezi odchodem a přijetím dalšího dítěte je dva týdny, ale v praxi je tato doba delší.

6 Sociální zabezpečení v pěstounské péči

Sociální zabezpečení v pěstounské péči znamená podporu státu pěstounům ve finální formě v podobě pěstounských dávek, které jsou ukotvené v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Nejdříve je důležité se seznámit se základními pojmy v sociálním zabezpečení, mezi které patří pojem osoba pečující, osoba v evidenci a nezaopatřené dítě.

Osobou pečující je fyzická osoba, která je odpovědná za výchovu dítěte. Osobou pečující je ale i pěstoun, ale nikoli pěstoun na přechodnou dobu. Za osobu pečující se považuje i osoba, která byla pěstounem nebo poručníkem do dosažení zletilosti dítěte a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Osobou pečující je i taková osoba, která má zájem stát se pěstounem a je před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do PP rozhodnutím soudu nebo OSPOD dočasně svěřeno do péče – předpěstounská péče. Touto osobou je i poručník dítěte, pokud o dítě osobně pečuje. V neposlední řadě je touto osobou i osoba, která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem. Osoba v evidenci je fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob a vykonává pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nezaopatřené dítě je dítě do skončení povinné školní docházky a i potom, ale nejdéle do 26. roku dítěte, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání, nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz nebo je z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu neschopno vykonávat výdělečnou činnost.

6.1 Dávky pěstounské péče

Tyto dávky se řídí zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a vznik nároku na tyto dávky je svěřením dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Tyto osoby musí podat žádost o dávky na pobočkách ÚP ČR a o těchto dávkách rozhodují krajské pobočky ÚP ČR. K žádosti o dávky jsou potřebné dokumenty, které jednak prokazují nezaopatřenost dítěte, rozhodnutí o svěřením do PP nebo rozhodnutí o ustanovení poručníkem, rozhodnutí soudu nebo OSPOD o dočasném svěřením dítěte do péče. Případně doklad o závislosti dítěte na pomoci jiné fyzické osoby,

jestliže se jedná o nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte nebo odměnu pěstouna. Dále doklad prokazující výši důchodu v případě dětí, které požívají důchod z důchodového pojištění, pokud jde o nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Jestliže se jedná o nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla, tak je potřeba doklad o výši nákladů na toto auto nebo jeho opravu. Posledním dokumentem je rozhodnutí krajského úřadu o zařazení do evidence osob pěstounů na přechodnou dobu (Pazlarová 2016, str. 97–98).

Dávky pěstounské péče náleží ode dne zahájení soudního řízení a jmenování osoby poručníkem, jestliže se k tomuto dni dítě nachází v osobní péči této osoby. U prarodičů nebo praprarodičů dítěte nevznikne nárok na dávky pouze za předpokladu, že je těmto osobám stanovena povinnost platit výživné na dítě rozhodnutím soudu. Mezi dávky pěstounské péče patří příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Pěstouni mohou také dostat finanční podporu od nadačních fondů. Tyto fondy přispívají zejména na bezbariérové úpravy bytu, rovnátka pro děti, nákup nadstandardních pomůcek pro děti do školy, nákup vybavení pokoje, řidičské průkazy a jiné. Také pomáhají rodinám a osobám s dítětem v příbuzenské péči a s dítětem svěřeným do péče třetí osoby, které nepobírají odměnu pěstouna a pomáhají neziskovým organizacím, které se zabývají problematikou dětí v NRP (Pazlarová 2016, str. 109).

6.1.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte patří nezaopatřenému nezletilému dítěti, které bylo svěřeno do PP osobě pečující. Příspěvek je možné vyplácet i zletilému nezaopatřenému dítěti, ale jen do 26 let věku. Tento příspěvek nenáleží dítěti, které přijímá důchod sirotčí či invalidní z důchodového pojištění (zákon č. 155/1995 Sb.), je-li tento důchod vyšší nebo roven příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Pokud je důchod nižší než příspěvek, tak náleží dítěti v takové výši, která přesahuje výši důchodu (Pazlarová 2016, str. 99). Dále nenáleží dítěti, které je umístěné v zařízení pro péči a děti. Výše tohoto příspěvku za jeden kalendářní měsíc činí:

- a) 4 950 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b) 6 105 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,

c) 6 985 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,

d) 7 260 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Pokud je dítě podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, tak tento příspěvek je ve výši viz tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby

Dítě ve věku	Lehká závislost (I. stupeň)	Středně těžká závislost (II. stupeň)	Těžká závislost (III. stupeň)	Úplná závislost (IV. stupeň)
do 6 let	5 115 Kč	6 105 Kč	6 490 Kč	7 040 Kč
6–12 let	6 215 Kč	7 480 Kč	7 975 Kč	8 635 Kč
12–18 let	7 095 Kč	8 580 Kč	9 130 Kč	9 570 Kč
18–26 let	7 425 Kč	8 910 Kč	9 460 Kč	9 900 Kč

6.1.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna náleží jak osobě pečující, tak i osobě v evidenci. Odměna pěstouna se bere jako příjem ze závislé činnosti, jelikož se bere pro účely upravující daně z příjmu fyzických osob, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění. Výše odměny pěstouna za kalendářní měsíc činí:

- a) 12 000 Kč, je-li pečováno o 1 dítě,
- b) 18 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
- c) 30 000 Kč, je-li pečováno alespoň o 3 děti nebo je-li pečováno alespoň o 1 dítě, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve II., III. nebo IV. stupni závislosti,
- d) 20 000 Kč, jde-li o osobu v evidenci i v případě, že nepečuje o žádné dítě.

6.1.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte náleží osobě pečující, která převzala dítě do pěstounské péče a tento příspěvek jí náleží pouze jednou. Nenáleží osobě v evidenci pěstounské péče na přechodnou dobu. Příspěvek se vyplácí jednorázově a výše tohoto příspěvku je:

- a) 8 000 Kč do 6 let věku dítěte,
- b) 9 000 Kč do 12 let věku dítěte,
- c) 10 000 Kč do 18 let věku dítěte.

6.1.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla náleží osobě pečující, která má v PP alespoň tři děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o tři děti, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu vozidla, ale toto osobní vozidlo nepoužívá k výdělečné činnosti. Výše tohoto příspěvku činí 70 % pořizovací ceny vozidla nebo prokázaných výdajů opravy, ale nejvýše však 100 000 Kč. O tento příspěvek je možné žádat opakovaně, ale souhrn příspěvků za posledních deset let nesmí překročit hranici 200 000 Kč.

6.1.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti dítěte v pěstounské péči a ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tento příspěvek náleží pouze jednou, vyplácí se jednorázově a činí 25 000 Kč.

„Pěstouni dostávají odměnu proto, že výchovou dítěte se složitou minulostí prokazují státu a celé společnosti nedocenitelnou službu. Dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí pěstounské rodiny má mnohem více šancí uplatnit se v budoucím životě, nerozšiřovat řady sociálně vyloučených, přispívat do státní poklady a přinášet společnosti užitek. Takže pěstounství člověk nedělá pro peníze, ale za peníze“ (Zezulová 2012, str. 20).

6.2 Peněžité pomoci v mateřství

Peněžitou pomocí v mateřství mohou získat pěstouni, kteří splní určité podmínky. Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má pojištěnec, který převzal dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů. Pojištěnec musí splnit dobu účasti na nemocenském pojištění alespoň 270 dní v posledních dvou letech před nástupem na PPM. Samostatně výdělečné osoby musí mít alespoň 180 dní účasti na tomto pojištění v posledním roce před nástupem na PPM a dítě je mladší 7 let

(Pazlarová 2016, str. 105). Pokud pojištěnec tyto podmínky splní, náleží mu PPM po dobu 22 týdnů. Jestliže pěstoun má v péči dvě a více dětí, náleží mu peněžita pomoc v mateřství po dobu 31 týdnů s tím, že po uplynutí 22 týdnů pečuje alespoň o dvě ze svěřených dětí. PPM nenáleží pěstounovi, jestliže pobírá započitatelný příjem, ze kterého je odváděno pojistné. Pěstounům též podle podmínek daných zákonem č. 117/1995 Sb., o SSP náleží rodičovský příspěvek.

6.3 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek patří mezi dávky SSP. Tyto dávky představují podporu prostřednictvím státu občanům a rodinám s dětmi. Některé částky těchto dávek jsou odvozené od životního minima, jelikož tato uznaná částka je používána jako stanovení hranice příjmu občana nebo rodiny pro vznik nároku na dávky a určení výše těchto dávek (Krebs 2015, str. 288). Příjem domácnosti ve vztahu k životními minimu určuje míru podpory, to znamená, že čím vyšší příjmy rodina má, tím menší podporu od státu získává. Mezi dávky SSP mimo jiné ještě patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné. Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který celodenně pečuje o dítě nejdéle do 4 let věku dítěte nebo do vyčerpání 300 000 Kč, v případě vícero dětí 450 000 Kč. Pro zajištění měsíční dávky se, pokud to jde, vyměřuje 70 % 30ti násobku denního vyměřovacího základu (Krebs 2015, str. 294).

7 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem této bakalářské práce je zjistit názory a postoje pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí na pěstounskou péči. Výzkumná část bakalářské práce se zabývá především názory sociálních pracovníků na samotnou pěstounskou péči a její zprostředkování. Dále na příbuzenskou pěstounskou péči a také se zabývá postoji sociálních pracovníků k jednotlivým pěstounům. Cílem výzkumné části bakalářské práce je zjistit názory a postoje sociálních pracovníků na pěstounskou péči a díky těmto názorům aplikovat navrhovaná opatření do praxe.

Výzkumné otázky jsou orientované na jednotlivé body pěstounské péče a na samotné pěstouny. Výzkumné otázky byly stanoveny takto:

- 1) Jaké silné a slabé stránky má proces zprostředkování pěstounské péče podle sociálních pracovníků?
- 2) Shledávají sociální pracovníci příbuzenskou pěstounskou péči jako nejlepší možnost pro dítě v náhradní rodinné péči?
- 3) Setkaly se sociální pracovníci s homosexuálními pěstounskými páry a jaké postoje k tomuto tématu zaujímají?
- 4) Shledávají sociální pracovníci dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?

VO1: *Jaké silné a slabé stránky má proces zprostředkování pěstounské péče podle sociálních pracovníků?*

Cílem této výzkumné otázky je zjistit, jaké silné a slabé stránky spatřují sociální pracovníci v procesu zprostředkování pěstounské péče. Díky názorům sociálních pracovníků pak sepsat navrhovaná opatření, díky kterým by se slabé stránky mohly eliminovat.

VO2: *Shledávají sociální pracovníci příbuzenskou pěstounskou péči jako nejlepší možnost pro dítě v náhradní rodinné péči?*

Tato výzkumná otázka má odpovědět na to, zda je příbuzenská pěstounská péče vždy tou nejlepší možností pro dítě. Popřípadě zjistit, proč ano a jaká fakta tuto volbu podporují a naopak.

VO3: *Setkaly se sociální pracovnice s homosexuálními pěstounskými páry a jaké postoje k tomuto tématu zauímají?*

Tato výzkumná otázka je zaměřena na homosexuální páry v oblasti náhradní rodinné péče a na postoje pracovníků k těmto pěstounům. Prostřednictvím této otázky se má zjistit, jak se OSPOD staví k těmto párům a jakou formu podpory jim nabízí.

VO4: *Shledávají sociální pracovnice dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?*

Cílem této výzkumné otázky je zjistit postoj pracovníků k dávkám pěstounské péče. Zda je výše těchto dávek dostačující a naopak. Dále zda vidí dávky pěstounské péče jako určitou motivaci pěstounů k pěstounské péči.

8 Metoda výzkumu a sběru dat

Pro tuto bakalářskou práci jsme zvolili metodu kvalitativního výzkumu. Tuto metodu jsme zvolili z toho důvodu, že hlavním cílem bakalářské práce je zjistit názory a postoje sociálních pracovníků OSPOD na pěstounskou péči a tyto informace se nejlépe zjistí prostřednictvím osobního setkání.

„Cílem kvalitativního šetření je porozumět sociální realitě, kterou zkoumáme. Účelem není popsat sociální realitu v její objektivní podobě, ale vysvětlit význam sociálních jevů. Zkoumání jde do hloubky a provádí se pomocí delšího kontaktu s terénem“ (Olecká, Ivanová 2010, str. 40).

Obecně kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů, a také kvalitativní pozorování (Hendl 2005, str. 63). Výhodou tohoto výzkumu je právě získání hloubkového popisu případů, kdy nezůstáváme na povrchu a provádíme podrobnou komparaci případů (Hendl 2005, str. 53).

Strauss a Corbinová (1999, str. 12) uvádí tři hlavní složky kvalitativního výzkumu:

- údaje – rozhovory a pozorování,
- analytické a interpretační postupy – docházíme k závěrům nebo teoriím, proces „kódování“,
- písemné a ústní výzkumné zprávy – souhrnné závěry či jen detailní rozbor jedné části výzkumu.

Pro realizaci kvalitativního výzkumu musí badatel mít teoretickou a sociální vnímavost, schopnost udržet si analytický odstup a užívat dřívějších zkušeností a teoretických znalostí a musí mít dobré komunikační schopnosti (Strauss, Corbinová 1999, str. 11).

Sběr dat v této bakalářské práci jsme realizovali technikou polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor kvalitativního charakteru není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter, proto by měl tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu (Hendl 2005, str. 137). Tento rozhovor jsme sestavili z řady pečlivě formulovaných otevřených otázek. Rozhovor se používá při minimalizaci variací otázek kladených dotazovanému (Hendl 2005, str. 173). Dále se tento typ

rozhovoru používá tehdy, kdy nemáme možnost rozhovor opakovat nebo má tazatel málo času věnovat se respondentovi (Hendl 2005, str. 173). Nevýhodou tohoto rozhovoru je přehlížení situovanosti rozhovoru a omezení individuálních rozdílů a okolností jednotlivých respondentů (Hendl 2005, str. 173–174).

Rozhovory byly realizovány dle připravených otázek (příloha 1), kterých bylo deset a byly rozděleny dle výzkumných otázek. Úvodní otázky slouží k informačnímu charakteru ohledně působení a praxe sociálních pracovníků v oboru PP. Respondentky v průběhu rozhovoru dostávaly doplňující a upřesňující otázky k získání dalších údajů a informací. Nakonec rozhovoru dostaly respondentky možnost vyjádřit se k problematice PP. Rozhovory byly označeny pouze písmenem R a čísla pro naprostou anonymitu respondentek.

8.1 Výzkumný vzorek a způsob jeho pořízení

Cílem této práce je zjistit názory a postoje sociálních pracovníků OSPOD na pěstounskou péči, proto jsme vybrali metodu záměrného (účelového) výběru. Tuto metodu používáme s určitým záměrem, kdy se vyhledávají účastníci podle jejich určitých vlastností. „Kritériem výběru je právě vybraná (určená) vlastnost (či projev této vlastnosti) nebo stav (např. příslušnost k určité sociální nebo jiné skupině). Znamená to, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium (nebo soubor kritérií) splňují a současně jsou ochotni se do výzkumu zapojit“ (Patton 1990 in Miovský 2006, str. 135).

Základním kritériem pro volbu sociálních pracovníků je to, že musí pracovat na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Proto se jedná o nepravděpodobnostní záměrný (účelový) výběr výzkumného vzorku, tedy záměrný (účelový) výběr přes instituci. Tento výběr je metodou, kdy využíváme konkrétního typu služeb či činnosti nějaké instituce, určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá (Miovský 2006, str. 138). Instituce zvolená pro výzkum zde představuje Městský úřad obce s rozšířenou působností, konkrétněji orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento orgán kromě náhradní rodinné péče zajišťuje opatrovnictví a kuratelů pro děti a mládež.

Výzkumný vzorek tvoří pět sociálních pracovníků z královéhradeckého kraje. Všechny tyto pracovníce vykonávají agendu NRP na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníce jsme oslovili díky spolupráci na praxi. Sociální pracovníce

byly osloveny v průběhu jara 2019, kdy přesný čas a místo rozhovoru se domlouvalo v únoru 2020. Kvůli nabyté pracovní době sociálních pracovníc se rozhovory realizovaly podle volného času pracovníc. Pracovnice souhlasily s nahráváním rozhovorů, kdy téma věděly dopředu, ale otázky se dozvěděly při samotných rozhovorech. Všechny pracovnice byly seznámeny s tím, proč se tento rozhovor realizuje a za jakým účelem se data sbírají. Data byla získána se souhlasem sociálních pracovníc (příloha 2).

8.2 Průběh šetření a sběr dat

Rozhovory probíhaly s každou sociální pracovnící na jejich pracovišti, tedy v kanceláři. K zaznamenávání rozhovorů jsme použili metodu audiozáznamu prostřednictvím záznamníku mobilního telefonu. Audiozáznam představuje velikou podporu a pomoc pro výzkumníka. Výzkumník si může dělat poznámky výhradně sám pro své potřeby. „Zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlky, různé doprovodné zvuky či řečové vady atd.“ (Mioviský 2006, str. 197). Rozhovory jsme dále přepsali díky technice transkripce. Transkripce je proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné formy (Hendl 2005, str. 208). Kontrolu transkripce jsme provedli poslechem jednotlivých rozhovorů opakovaně. Znamená to, že se opakovaně poslouchá audiozáznam, který se důsledně kontroluje s přepisem.

8.3 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku

Zkoumaný vzorek jsme sestavili ze sociálních pracovníc, které pracují na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pracovnice mohou pracovat na OSPOD za podmíněk, které jsou stanovené v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Celkem jsme oslovili pět sociálních pracovníc z královéhradeckého kraje. Každá sociální pracovnice je označena písmenkem R jako respondentka a číslem 1–5.

Věkové rozhraní sociálních pracovníc je od 24 let do 55 let, kdy nejmladší respondentka (R5) působí na OSPOD teprve rok – nastoupila hned po získání vysokoškolského titulu. Druhá nejmladší respondentka (R1) působí na OSPOD přes rok a půl a před nástupem na toto oddělení pracovala jako vychovatelka v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Sociální pracovnice (R2) působí na oddělení 28 let, kde vykonává pozici vedoucí OSPOD a celý její profesní život zahrnoval agendu náhradní

rodinné péče. Jedna respondentka (R3) pracovala před nástupem na OSPOD v dětském domově, kde se setkala jak s pěstounskou péčí, tak s osvojením a momentálně působí na oddělení 15 let. Nejstarší sociální pracovnice (R4) působí na oddělení 32 let a všechny své zkušenosti v oblasti náhradní rodinné péče získala právě zde. Také je to jediná sociální pracovnice, která nemá vysokoškolské vzdělání a vykonává tuto profesi na základě odpracovaných let praxe a svých zkušeností.

9 Interpretace a výsledky dat

V této kapitole se zaměřujeme na interpretaci a výsledky získaných dat. Nejdříve rozebíráme jednotlivé otázky z rozhovorů a následně se zabýváme výsledky jednotlivých výzkumných otázek.

9.1 Interpretace dat

Polostrukturovaný rozhovor obsahoval 14 otázek, kdy první tři otázky byly informačního rázu. Tyto informační otázky se týkaly věku sociálních pracovníků. Dále toho, jak dlouho pracovníci působí na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jaké zkušenosti mají v oblasti pěstounské péče. Odpovědi na tyto otázky jsou uvedené v kapitole 8.3 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku. Dále rozhovor obsahoval 10 hlavních otázek, které byly cílené na výzkumné otázky. Na konec rozhovoru jsme položili závěrečnou doplňující otázku pro sociální pracovníce. Interpretace dat budeme popisovat tak, jak po sobě následují pokládané otázky v rozhovoru (příloha 1).

První otázka hlavní části rozhovoru jsme směřovali na **silné stránky procesu zprostředkování pěstounské péče** pohledem sociálních pracovníků. Sociální pracovníce (R1) mezi silné stránky řadí odbornou přípravu a upozorňuje na spárování dítěte s potencionálním pěstounem: *„Také dále to, že se v našem kraji hledá vlastně ten pěstoun pro dítě a že to není opačně.“* Pracovnice vysvětlila, že je vždy potřebné, aby se hledal vhodný pěstoun pro dítě a ne opačně. Druhá sociální pracovníce (R2) též zařadila mezi silné stránky procesu zprostředkování PP odbornou přípravu potencionálních pěstounů, kde hlavně poukazuje na psychologickou přípravu pěstounů, která nabývá na kvalitě. *„Skutečně ti pěstouni, kteří teďka vychází z těch příprav, jsou mnohem lépe připraveni vůbec na přijetí těch dětí. Ty děti mají zpravidla něco za sebou, mají nějaké handicap, nějaké zátěže, které si s sebou z té rodiny nesou.“* Zmiňuje zde také hlavně přípravu pěstounů na budoucí kontakty s biologickou rodinou, a s tím spojené určité problémy a tlaky na náhradní rodinu. Jako další silnou stránku respondentka zmínila zvýšení počtu psychologů na krajském úřadě, které se podílejí na posouzení potencionálních pěstounů a jejich zařazení do evidence žadatelů pěstounské péče. Další respondentka (R3) referuje na odbornou přípravu v procesu zprostředkování a zejména na to, že profesionál dokáže odhadnout, zda je potencionální pěstoun připraven stát se

náhradním rodičem pro cizí dítě. Respondentka sdělila i svůj názor v oblasti počtu profesionálů, kteří se na tom podílejí. *„Myslím si, že i silnou stránkou tohoto procesu je velké množství lidí, kteří se na tom všem podílejí. Myslím tím OSPOD, psychologa a krajský úřad.“* Sociální pracovníce (R4) opět odpověděla, že silnou stránkou je odborná příprava, která je nesmírně důležitá pro celý proces pěstounské péče. Respondentka (R5) mluvila o přípravě pěstounů v oblasti komunikace s biologickou rodinou jako respondentka číslo 2 a zmínila i jiné oblasti, které se týkají přípravy. *„Také jsou připravováni v oblasti kontaktu s biologickou rodinou dítěte, v oblasti schopností a zájmů dítěte, řeší se rozvoj citových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte.“*

Druhou otázku jsme zaměřili **na slabé stránky v oblasti procesu zprostředkování pěstounské péče**. První sociální pracovníce (R1) sem zařadila dlouhé časové hledisko ohledně posuzování pěstounů a následné předání dítěte do náhradní rodiny. Dále respondentka hovořila o nesprávném odhadu pěstounů, u kterých se objeví osvojitelské sklony. *„V tomhle vidím tu slabou stránku, že se tam do té přípravy můžou dostat i lidi s těmahle motivama, ale chápu, že je to obtížný nějakým způsobem rozuzlovat.“* Další sociální pracovníce (R2) mezi slabé stránky zařadila nevhodné spárování pěstouna a dítěte. Hovořila o konkrétním případě, kdy pěstouni nezvládli tlak ze strany biologické rodiny, přitom prošli odbornou přípravou. *„Ta představa pěstounů, byť prochází těmi všemi přípravami a byli připraveni, tak potom nebyli schopni ustát tlak té biologické rodiny. Ti pěstouni, měli skutečně za to, že přijetím dítěte do své rodiny, ta biologická rodina se odtáhne a že tam nebude tohle. A nebyli schopni akceptovat biologickou rodinu, matku a pak dokonce došlo k tomu, že se to dítě vracelo do biologické rodiny, což pro ty pěstouny byla neskutečná ztráta. Oni prostě nebyli připraveni, nebyli dostatečně připraveni, nebylo tam vhodně spárované dítě, protože u tohoto dítěte, které se dávalo do trvalé pěstounské péče, byl od začátku předpoklad návrat do biologické rodiny. Takže jsme prostě jenom lidé a ne úplně vždycky se třeba podaří správně natipovat k sobě vhodné žadatele a vhodné dítě.“* Respondentka (R3) mimo zdlouhavý proces posouzení a přípravy pěstounů poukázala na absenci odborné přípravy pro příbuzné pěstouny. *„Bylo by potřeba, aby i tito pěstouni prošli přípravou, jelikož dnešní doba je jiná a nároky ve školství a ve výchově jsou jiné a řekla bych, že i přísnější.“* Sociální pracovníce (R4) hovořila jak o zdlouhavém procesu přípravy pěstounů, tak i o nulové přípravě příbuzných pěstounů. Poslední pracovníce (R5) se

přidala k ostatním pracovnícím a jako slabé stránky procesu zprostředkování určila zdlouhavý proces přípravy a žádnou odbornou přípravu, kterou by ráda zavedla pro všechny, tedy pro příbuzné i nepříbuzné pěstouny.

Další otázku jsme směřovali na názor pracovníc, zda **vidí příbuzenskou pěstounskou péči jako lepší možnost pro dítě než cizí pěstounskou péči**. Sociální pracovníce (R1) si na jednu stranu myslí, že je to lepší možnost pro dítě, jelikož dítě je ve známém prostředí. *„Ale na druhou stranu hovoříme o těch prarodičích, kteří již v minulosti selhali ve výchově svých dětí a teď mají vlastně vychovávat svoje vnuky, vnoučata. Takže je to na jednu stranu takovej paradox, ale vždycky jde o individuální zhodnocení těch prarodičů.“* Respondentka (R2) shledává, že je to velmi individuální a objevují se zde zpravidla prarodiče, kteří již jednou selhali ve výchově svých dětí. Chtějí napravit svou chybu tím, že budou vychovávat svá vnoučata a upozorňuje na to, že zde chybí odborná příprava. *„Zas pak na druhou stranu to doprovázení je velkým krokem jako plus, že se ty příbuzenské prarodičovské dlouho drží. Ty děti tam prostě vydrží, dorostou, dospějí tam. Je to velmi individuální, pokud je v rodině někdo, kdo je schopen, tak si myslím, že rodina by měla být soudržná a mít přednost, samozřejmě za podmínek, že je schopná, má podmínky a děti tam jsou v bezpečí, v pořádku a chtějí tam být, tak pak bych tu příbuzenskou podporovala, protože si myslím, že rodina je prostě rodina.“* Sociální pracovníce (R3) se shoduje se sociální pracovnící (R4) v té oblasti, že je lepší, když je dítě mezi svými, zná své prostředí a neztrácí kontakt s biologickou rodinou. Dále respondentka (R4) apeluje na vytržení dítěte z biologické rodiny, jestliže se tam projevuje syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Poslední sociální pracovníce (R5) se z většiny shoduje v názorech respondentek. Vždy záleží na individuálním posouzení dané rodiny a určitě by dítě mělo být vyjmuto z rodiny, jestliže selhala celá struktura rodiny. *„Já osobně nejsem zastáncem toho, že je vždy příbuzenská pěstounská péče lepší, ale samozřejmě záleží na individuální situaci dítěte a jeho rodiny.“*

V následující otázce se zabýváme tím, **v čem je lepší příbuzenská pěstounská péče a v čem je naopak lepší cizí pěstounská péče**. První respondentka (R1) uvedla jako plusy příbuzenské péče známé prostředí, zachování příbuzenské vazby a výhodou je i stejná etnicita, jestliže se jedná například o Romy. Mezi plusy cizí pěstounské péče jednoznačně zařadila odbornou přípravu, která naopak u příbuzenské péče chybí.

Sociální pracovníce (R2) se shoduje s první pracovnící ohledně známého prostředí a zachování příbuzenských vazeb. „*Na druhou stranu je někdy lepší, když se z biologické rodiny dítě vymaní a má tu možnost se dostat do cizí PP, kde všechny ty neduhy biologické rodiny nebo to jsou děti třeba týrané, silně zanedbávané, mají z té biologické rodiny silná traumata, tak pak cizí náhradní rodinná péče je pro dítě prospěšnější než žít v tom traumatickém prostředí té biologické rodiny.*“ Další sociální pracovníce (R3) zmiňuje všechny předešlé aspekty, ale upozorňuje na jednu věc. „*Někdy cizí pěstouni mají lepší výchovný i pečovatelský přístup než vlastní prarodiče.*“ Sociální pracovníce (R4, R5) se s ostatními respondentkami shodují v plusech příbuzenské pěstounské péče a shodují se i v oblasti přípravy nepřibuzných pěstounů, což považují za velkou výhodu a jakýsi bonus pro cizí pěstounskou péči. Poslední respondentka zde uvádí negativum ohledně příbuzných pěstounů, kdy někteří z nich už jednou selhali ve výchově svých dětí a teď mají v péči svá vnoučata, což není v zájmu dítěte, ale je těžké všechna fakta odhalit včas.

V druhé polovině rozhovoru se ptáme na otázku, **zda se sociální pracovníce setkaly s homosexuálním párem, který žádal o pěstounskou péči.** Všechny sociální pracovníce se shodly na tom, že ani jedna se nesetkala s takovým párem. První respondentka (R1) k tomu dodala, že si myslí, že tyto případy se spíše objevují ve větších městech jako je například hlavní město Praha, dále Brno a jiné. Naopak poslední sociální pracovníce (R5) uvedla, že má v osobním životě několik přátel, kteří bojují o legalizaci osvojení dítěte právě pro homosexuální páry.

Na předešlou otázku navazuje otázka toho, **jaký postoj zaujímají sociální pracovníce k homosexuálním párům v oblasti náhradní rodinné péče.** První sociální pracovníce (R1) uvedla jednoznačný názor. „*Jsem v tomhle hrozně skeptická, protože si myslím, že dítě by mělo mít jak ten ženskéj vzor, tak ten mužskej vzor.*“ Dále uvedla, že tyto páry respektuje, ale pokud se jedná o tuto možnost, tak toho zastáncem není. Sociální pracovníce (R2) uvedla, že proti těmto párům nemá žádné výhrady či připomínky, respektuje jejich volbu života, jestliže se ale jedná čistě o profesní záměry, tak by vstřícná tolik nebyla. „*Říkám nemám proti homosexualitě nic, je to právo každého člověka, ale aby měli právo na osvojení cizího dítěte, to si myslím, že není respektování zájmu toho dítěte v naší tradiční společnosti. Samozřejmě, pokud má jeden z toho páru vlastní dítě, tak je to něco jiného než přijetí zcela cizího dítěte. My se*

bavíme o přijetí zcela cizího, kdy třeba homosexuální pár žádá o osvojení cizího dítěte, tam já s tím nesouhlasím.“ Stejného názoru je i další pracovnice (R3), která pro zájem dítěte preferuje tradiční model rodiny, ve kterém je matka i otec. „Z hlediska profesního bych samozřejmě musela s tímto párem vše projít a vysvětlit jim všechna úskalí a dodat jim podporu, ale z osobního hlediska bych asi problém trochu měla. Zatím tuto situaci řešit na jednu stranu nemusíme, protože naše legislativa zatím tuto možnost nepovoluje.“ Další respondentka (R4) souhlasí s ostatními respondentkami. „Myslím si, že je potřebné, aby dítě mělo ve své výchově oba vzory, jak otce i matku. Takže pokud by se jednalo o osvojení či pěstounskou péči, tak bych dala přednost heterosexuálnímu páru.“ Poslední respondentka (R5) jako jediná nemá problém podpořit homosexuální páry v oblasti náhradní rodinné péče. „Jsem si vědoma, že je spousta rizik ohledně rodičovství dvou homosexuálů a také jsou rizika ohledně dětí a celkové přijetí této situace společností. Víím, že dítě by mělo mít oba vzory – mužský i ženský, ale vždy se to dá nějakým způsobem udělat. A taky jsem toho názoru, že každý by měl mít nárok na dítě a nemělo by záležet na tom, zda je homosexuál nebo heterosexuál. Samozřejmě by tento pár musel projít stejnou přípravou a musel by být v seznamu žadatelů. Pokud bych věděla, že bude zajištěná řádná péče a výchova, tak nemám problém tento pár podpořit.“

K uzavření homosexuálních párů v oblasti pěstounské péče sloužila otázka na sociální pracovnice, kde nás zajímalo, jestli se někdy **setkaly se zahrnutím pěstounské péče právě kvůli homosexualitě pěstounů**. Všechny pracovnice uvedly, že se s takovým případem neseťkaly. Jedna respondentka (R2) uvedla, že by to v dnešní době ani nešlo. „Jsou zákonné podmínky, které prostě jsou potřeba akceptovat. Náš právní řád to zatím neumožňuje, takže my bychom se k tomu takto museli stavět, ať je to jak chce.“ Na druhou stranu další pracovnice (R5) uvedla, že si myslí, že homosexuální páry ani neprojevují zájem o pěstounskou péči, protože ví, že by v této oblasti neměli šanci.

V rozhovoru dále následovala otázka, která se týká oblasti dávek pěstounské péče. Jednalo se o otázku směřovanou na sociální pracovnice, **zda spatřují dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pro pěstouny**. První respondentka si myslí, že tato pomoc není dostačující a vidí to i jako důvod toho, že je málo pěstounů. Rozhodně by podporovala valorizaci dávek pěstounské péče jak pro dlouhodobé

pěstouny, tak především i pro přechodné pěstouny, kteří to mají jako své povolání. Sociální pracovnice (R2) upozorňuje na to, že se nesmí plést přechodná pěstounská péče jako zdroj výdělků místo ztráty práce. *„Takhle se to zaměňovat nesmí, ale těm kvalitním, kteří opravdu chtějí tu práci dělat srdcem, empatií a dělají to dobře, tak tam si myslím, že to navýšení pěstounských dávek je na místě.“* Také sociální pracovnice (R3) souhlasí s tím, že ta pomoc už tak dostačující není. *„Finanční nároky se stále zvedají, hlavně v oblasti zajištění dětí. Jestliže chceme, aby bylo více kvalitních pěstounů, tak je potřeba zajistit i odpovídající pomoc a do toho lze zahrnout právě i dávky pěstounské péče.“* Naopak další respondentka (R4) si myslí, že tato pomoc dostačující je, ale nebránila by valorizaci. *„Řekla bych, že v rámci toho všeho ta pomoc dostačující je, ale nebránila bych tomu, kdyby se dávky pěstounské péče zvýšily.“* Poslední sociální pracovnice v pořadí se shoduje s ostatními sociálními pracovníci. *„Dávky pěstounské péče jsou určitě pomoci pro pěstouny, ale řekla bych, že by neuškodilo, kdyby se dávky zvýšily. Dnešní doba a její nároky jsou poměrně vysoké a pěstoun musí dítě zajistit. Tomu slouží právě dávky a především příspěvek na úhradu potřeb dítěte a víme, že školní pomůcky a veškerá výbava v dnešní době je velmi finančně náročná. Obecně pomoc dostačující je, ale podporovala bych valorizaci dávek.“*

Dále zjišťujeme názor sociálních pracovníků na to, jestli si myslí, **zda dávky pěstounské péče motivují pěstouny právě k této péči**. Sociální pracovnice (R1) spatřuje dávky pěstounské péče jako určitou motivaci pro pěstouny. *„Kdyby ty dávky byly větší, tak ta motivace je taky větší. Ale nesmíme zapomínat na ty ostatní motivy, který tam jsou – touha pomoci těm dětem, altruistické motivy.“* Další respondentka (R2) polemizuje nad motivací těchto dávek. *„Pokud je někdo velmi motivovaný pečovat o dítě a chtěl by, tak pokud zjistí, že za to nebude zapláceno a že se neuživí, ani to dítě z toho řádně nezabezpečí, samozřejmě tu motivaci automaticky ztrácí. Takže pokud bude pěstoun, který se chce pustit do role pěstouna a chce pečovat a bude k tomu adekvátně odměněn a bude mít ty prostředky k zabezpečení dítěte, tak si myslím, že je to ruku v ruce. Musí vědět, že se uživí, když zjistí, že se neuživí, že nezaplatí hypotéku, že nebude moc s příjmem pěstouna vyžít, tak je to demotivující.“* Sociální pracovnice (R3) hovoří o tom, že dávky v dnešní době jsou určitě nějakou motivací pro pěstouny, ale musí zde převažovat i jiné motivy. Především se jedná o ochotu a pomoci druhým

lidem. Dávky spatřuje jako prostředek pro zajištění dětí, které mají v pěstounské péči. Poslední respondentky (R4, R5) se též shodly na tom, že dávky jsou jistou motivací, ale slouží především k zabezpečení dětí v rodinách. Měly by se objevovat jiné motivy, které se týkají především srdce, ochoty a empatie, která je důležitou součástí pěstounské péče.

Dále jsme zjišťovali názor sociálních pracovníků ohledně toho, **zda si myslí, že pěstouni zneužívají dávek pěstounské péče pro svou osobní potřebu**. Sociální pracovníce (R1) předpokládá, že takových pěstounů není tolik a jde spíše o výjimky, ale z vlastní profesní praxe zažila zneužívání dávek ve svůj prospěch. Došlo to až k tomu, že děti byly odebrány z péče a pěstounka tak přišla o finanční prostředky. Respondentka (R2) se s touto zkušeností setkala též. *„Nejčastěji jsem se s tím setkala u prarodičů, kdy byly insolvence. Dřív se to tak úplně nezkoumalo bych řekla nebo se to do detailu nezjišťovalo a tam někdy jsme pak zjistili, že i když o děti pečují, tak ale část těch financí odchází v rámci insolvenčního řízení těch prarodičů, těch, co pobírají ty pěstounské dávky. Myslím si, že dneska se to velmi hlídá a že k nějakému masivnímu zneužívání dávek určitě nedochází.“* Sociální pracovníce (R3) referuje, že pěstouni tuto pomoc nevykonávají za účelem peněz, ty především slouží k zajištění dítěte v rodině, ale počítá s tím, že se nějaký případ na našem území najde, ale pak to má své následky. S tímto výrokem se shoduje i sociální pracovníce (R4, R5), které počítají s tím, že se ve státě vyskytne pár ojedinělých případů.

Na konec rozhovoru dostaly sociální pracovníce doplňující otázku ohledně toho, co by **doplnily k problematice pěstounské péče**. Respondentka (R1) okamžitě doplnila, že je pěstounská péče lepší variantou než péče ústavní. Na toto téma narazila i další respondentka (R2), která hovořila o tom, že je málo trvalých pěstounů, a tím pádem je pak velké množství dětí, které jsou umístěné v dětských domovech. Mluvila především o sourozeneckých skupinách, dětech jiného etnika a o dětech handicapovaných. *„Trendem je, abychom děti neumísťovali do ústavní péče. Pro ty děti je to krok zpátky, když je vlastně nikdo nechce. Stačí dvě děti a už nikdo pro ně není. Velkou roli hrají zdravé děti a etnika. Dneska si někdo řekne, že je v ústavěch hromada dětí zbytečně, ale ony tam zbytečně nejsou, jsou tam jenom ty děti, pro které se rodina nenašla. Rozhodně tam není dítě, pro které bychom rodinu nehledali.“* Naopak ale chválila snahu krajského úřadu a ministerstva práce a sociálních věcí ohledně propagace pěstounské péče a nabádání nových potencionálních pěstounů. Další sociální pracovníce

(R3) zmínila, že je obecně málo pěstounů a více dětí. Pro děti je lepší být v milující rodině než v ústavní péči. Tím zmínila i to, že raději dává přednost pěstounské péči před ústavní formou. Předposlední respondentka (R4) chválila velký počet osob, které se podílejí na celém procesu pěstounské péče a kvitovala ohledně podpory, která je dávána pěstounské péči. Poslední respondentka (R5) se zaměřila též na ústavní péči, která by měla být až tou poslední volbou pro dítě a povídala i o pěstounech. *„Nejprve bych chtěla poděkovat všem pěstounům, kteří otevírají svá srdce a své domovy pro cizí děti a chtějí jim nahradit rodiče se vším všudy.“*

9.2 Výsledky dat

V této podkapitole se budeme zabývat výsledky jednotlivých výzkumných otázek. Výzkumná otázka č. 1 – **Jaké silné a slabé stránky má proces zprostředkování pěstounské péče podle sociálních pracovníků?** Všech šest pracovníků se shodlo na tom, že mezi silné stránky procesu zprostředkování jednoznačně patří odborná příprava pěstounů. Zmínily především psychologickou přípravu, která pěstouny připraví na jednotlivé situace, které jsou nedílnou součástí celé pěstounské péče. Patří sem samotné přijetí dítěte do nové rodiny, příprava na různé zdravotní handicapy nebo silné zanedbávání ze strany biologické rodiny. Důležitá je i příprava v oblasti komunikace s biologickou rodinou. Určitě se musí zmínit i silná stránka pěstounské péče v hledání vhodného pěstouna pro dítě. Znamená to, že se pracovníci snaží vždy hledat vhodné pěstounské rodiny pro jednotlivé děti. Rozhodně to není o tom, že si pěstounští rodiče vyberou dítě podle vlastního vkusu. Z výsledků vyplývá, že mezi silnou stránku procesu lze zařadit i nespočet profesionálů, kteří se podílejí na procesu celé pěstounské péče. Za slabé stránky respondentky považují zdlouhavý proces přípravy pěstounů a následné umístění dítěte do náhradní rodiny. Dále z výzkumu vyplývá to, že za slabou stránku se dá považovat i nesprávné spárování dítěte a pěstounů, což je na druhou stranu velmi těžké odhadnout a k tomuto závěru se dojde až po určitém času pobývání dítěte v rodině. K tomu se dá zařadit i osvojitelské sklony pěstounů, kteří následně nezvládají komunikaci s biologickou rodinou dítěte. Za poslední slabou stránku byla označena absence odborné přípravy pro pěstouny z příbuzenských rodin. Respondentky shodně hovořily o tom, že je tato příprava

potřebná i pro prarodiče, jelikož dnešní doba je jiná a nároky na kvalitní péči a výchovu dětí jsou v určité míře odlišné. Všechny by souhlasily se zavedením této přípravy.

Výzkumná otázka č. 2 – **Shledávají sociální pracovníce příbuzenskou pěstounskou péči jako nejlepší možnost pro dítě v náhradní rodinné péči?** Každá sociální pracovníce po položení této otázky uvedla, že to vždy záleží na individuální situaci dítěte a jeho rodiny. Sociální pracovníce se shodly v tom, že příbuzenská pěstounská péče je lepší možností proto, že dítě zná přirozené prostředí, ve kterém se nachází. Dále neztrácí příbuzenské kontakty a výhodou je i etnicita. Často i děti v pěstounské péči u svých příbuzných vydrží déle než v cizí pěstounské péči, protože je rodina podrží. Na druhou stranu zde padla i myšlenka, že se většinou jedná o prarodiče, kteří již ve své minulosti selhali ve výchově svých dětí a teď mají vychovávat svá vnoučata. Sociální pracovníce jsou zastánkyněmi toho, že pokud je rodina schopná zajistit řádnou výchovu a péči, tak by dítě mělo být svěřené jim, protože není nad rodinu. Dále z výsledků vyplývá, že cizí pěstounská péče je jednoznačně na místě tehdy, pokud se jedná o týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. V tomto případě je pak zcela pochopitelné, že dítě musí být vyňaté z biologické rodiny a je potřeba mu zajistit bezpečné a chápající prostředí, tedy náhradní rodinu. Velkou výhodou pro cizí pěstounskou péči je i to, že tito pěstouni prochází odbornou přípravou a posouzením. Tedy jsou lépe připraveni na všechna úskalí než pěstouni v příbuzenské pěstounské péči. Jak už vyplynulo z výsledků výše, tak i zde bylo řečeno, že je potřeba, aby se zavedla odborná příprava i pro příbuzné, aby potom tito pěstouni byli lépe připraveni na situace, které mohou nastat.

Výzkumná otázka č. 3 – **Setkaly se sociální pracovníce s homosexuálními pěstounskými páry a jaké postoje k tomuto tématu zaujímají?** Jednomyslně zde vyšlo, že ani jedna sociální pracovníce se nesetkala s homosexuálním párem v pěstounské péči. Všechny také zmínily, že dnešní právní normy ani tuto možnost v oblasti náhradní rodinné péče neumožňují. Na to navazuje i to, že se ani jedna nesetkala se zavržením pěstounské péče právě kvůli homosexualitě pěstounů. Pokud jde o postoje sociálních pracovníc na homosexuální páry, tak ani jedna respondentka nemá žádný problém s formou tohoto partnerství a všechny respektují styl tohoto života. Čtyři respondentky z pěti se shodly na tom, že by měly určitý problém se svěřením dítěte do pěstounské péče těmto párům. Zastávají názor, že by dítě mělo vyrůstat

v tradiční rodině, kde je vzor jak matky, tak i otce. Toto rozhodnutí vysvětlily tím, že naše společnost je stále tradiční a je i v zájmu dítěte, aby vyrůstalo v tradiční rodině. Ani jedna z těchto respondentek by samozřejmě neodmítla pomoc, pokud by tento pár přišel na OSPOD, ale určité profesní dilema by zde bylo. Jediná sociální pracovníce (R5) by podpořila pěstounskou péči homosexuálním párům. Tato pracovníce by tuto možnost podpořila za určitých podmínek. Jedná se především o řádné zajištění péče, výchovy a podstoupení všech možných odborných příprav. Také zdůraznila, že by se těmto párům neměla brát možnost mít dítě jen kvůli tomu, že se jedná o homosexualitu a něčím se v naší tradiční společnosti odlišují.

Výzkumná otázka č. 4 – **Shledávají sociální pracovníce dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?** Sociální pracovníce potvrdily, že dávky pěstounské péče jsou pomocí pro pěstouny, ale rozhodně už nespádají do dostačující pomoci. Shodly se na tom, že v dnešní době jsou finanční nároky velmi vysoké a některé dávky jsou na tuto pomoc nízké. Jedna pracovníce (R2) zmínila, že je v návrhu novela, která se týká finanční podpory právě pěstounským rodinám. Tuto novelu by podpořila. Ostatní respondentky zmínily, že by též podpořily valorizaci dávek pěstounské péče. Zvýšení by podpořily jednak z toho důvodu, že si to pěstouni zaslouží a z toho důvodu, aby náhradní rodina měla finanční prostředky k zajištění dítěte. Dále sociální pracovníce hovořily o tom, že tyto dávky mohou být jistou motivací pro pěstouny, aby vykonávali pěstounskou péči. Jedna (R1) z nich uvedla, že kdyby pěstounské dávky byly vyšší, tak by bylo více pěstounů. Pěstouni musí z určitého hlediska koukat na finanční podporu, protože dítě nějakým způsobem zajistit musí a kdyby zjistili, že finanční pomoc od státu není dostatečná, tak je to bude demotivovat k přijetí dítěte. Rozhodně se ale nesmí zapomínat na důležitější motivace v pěstounské péči. Respondentky tím myslely především altruistické motivy, ochota pomoci druhým, empatie a hlavně výkon péče z dobrého srdce. Sociální pracovníce souhlasily s tím, že pěstouni tuto péči rozhodně nevykonávají za účelem finančního zisku. Některé pracovníce (R1, R2, R4) zažily ve své praxi zneužití pěstounských dávek ze strany náhradního rodiče. Vždy se na zneužití po čase přišlo a pěstounovi byly odebrány děti z péče. Pozitivně zde vyšlo, že nedochází k masivnímu zneužívání pěstounských dávek ze strany pěstounských rodin, ale že tyto dávky slouží především k zajištění dětí v rodinách.

Poslední otázka, která uzavírá celý rozhovor – **Napadá Vás něco, co byste k problematice pěstounské péče doplnila?** Zde byl výsledek velice překvapivý, jelikož všechny sociální pracovníce mluvily o ústavní péči. Jednalo se o to, že všechny respondentky preferují pěstounskou péči před formou ústavní. S tím souvisí nedostatek trvalých pěstounů, proto jsou děti po přechodné péči většinou umísťovány do dětských domovů. Sociální pracovníce (R2) přiblížila tuto problematiku a vysvětlila, které děti jsou nejvíce v ústavní péči. Jedná se o sourozenecké skupiny, které jsou těžce umísitelné do náhradních rodin a nikdo nechce dělit sourozenecké skupiny. Dále jsou v dětských domovech děti jiného etnika a děti se zdravotním handicapem. Tyto tři dětské skupiny jsou nejvíce problematické ohledně umístění do náhradní rodinné péče. Z výsledků vyplývá, že je potřeba větší množství dlouhodobých pěstounů, kteří by neměli problém mít takové dítě či děti v péči. Do výsledku zde lze zahrnout i zavedení odborné přípravy pro příbuzenskou pěstounskou péči. Obecně lze shrnout problematiku pěstounské péče do dvou oblastí. První oblast preferuje pěstounskou péči před ústavní péčí, a tím pádem získat větší počet trvalých pěstounů pro tyto děti. Druhou oblastí je zavedení odborné přípravy pro pěstouny z příbuzenských rodin dětí.

10 Diskuse

Tato bakalářská práce na téma pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků se zabývá celým procesem pěstounské péče a pohledem sociálních pracovníků z oddělení sociálně-právní ochrany dětí na tuto problematiku. Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké názory a postoje mají sociální pracovníci na pěstounskou péči a na samotné pěstouny.

Pro realizaci výzkumu a zjištění výsledků jsme sestavili tyto čtyři výzkumné otázky:

- 1) Jaké silné a slabé stránky má proces zprostředkování pěstounské péče podle sociálních pracovníků?
- 2) Shledávají sociální pracovníci příbuzenskou pěstounskou péči jako nejlepší možnost pro dítě v náhradní rodinné péči?
- 3) Setkaly se sociální pracovníci s homosexuálními pěstounskými páry a jaké postoje k tomuto tématu zaujímají?
- 4) Shledávají sociální pracovníci dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?

Odpovědi na výzkumné otázky jsou seskupené v kapitole, která se zabývá interpretací dat. Shrnuté odpovědi jsme sepsali ve výsledcích dat výzkumného šetření. V této kapitole se budeme zabývat jednotlivými výsledky a porovnáváním těchto výsledků s teoretickými poznatky a s názory společnosti.

Odborná příprava obsahuje témata, která se zabývají sebepoznáním osob vhodných stát se pěstounem, rodinným systémem a sociálními kontakty, poznáním a naplňováním práv a potřeb dítěte, spoluprací s dalšími odborníky, stykem dítěte s biologickou rodinou a dalšími tématy (Pazlarová 2016, str. 36–37). Tato témata a obecně odbornou přípravu zde uvádíme z toho důvodu, že sociální pracovníci označily odbornou přípravu za jednoznačnou silnou stránku procesu zprostředkování PP. Silnou stránkou tohoto procesu je i odborné psychologické posouzení potenciálních

pěstounů. Toto odborné posouzení slouží k zajištění přípravy ohledně přijetí dítěte do péče. Nejdříve se zjišťuje míra způsobilosti pěstounů stát se náhradním rodičem, kdy se zkoumá charakter, psychický stav, vztahy, výchovné zkušenosti a kvalita rodinného prostředí. Následně se posuzuje míra schopnosti převzetí dítěte do péče. Zde se zjišťují představy potencionálních náhradních rodičů, jejich motivace, otevřenost vůči odlišnostem a speciálním potřebám dítěte a posuzuje se i aktuální rodinná situace. S těmito výsledky souhlasíme z toho důvodu, že v procesu zprostředkování je právě brán největší apel na psychologické posouzení pěstounů a na jejich odbornou přípravu. V dnešní době procházení posouzením není nic jednoduchého. Každého potencionálního pěstouna čeká nesnadná cesta vyptávání ohledně jeho života a celkový rozbor kvality osobního a rodinného života. Tato cesta není jednoduchá na psychiku jedince, proto z tohoto odborného posouzení vycházejí zdraví a kvalitní potencionální pěstouni, kteří jsou připraveni na přijetí dítěte do své péče.

Naopak slabou stránkou procesu zprostředkování PP je podle respondentek dlouhý proces přípravy pěstounů. Zajímavé je, že sociální pracovnice označily přípravu jako silnou stránku a vzápětí její časové hledisko označily za slabou stránku. Bohužel v některých případech umístění dítěte do náhradní rodiny trvá. Tato stránka je na pováženou. Jestliže má být příprava komplexní a efektivní, je potřeba tomu věnovat dostatečné množství času. Určitě to nejde uspěchat, protože žadatelů o PP je dost a profesionálů je naopak méně. Existuje i pořádník, který nelze přeskočit ani uspěchat. Tato slabina je velmi diskutabilní. Samozřejmě se všichni shodneme na tom, že je pro dítě nejlepší, aby bylo umístěno do nové rodiny v krátkém časovém horizontu. Jestliže ale chceme, aby byla zajištěná bezpečná a kvalitní péče pro dítě, tak to bude určitý čas stát.

Další slabou stránkou v procesu zprostředkování PP je nevhodné spárování dítěte a pěstounů. Zda je spárování vhodné se zjistí až za nějakou dobu, kdy dítě pobývá v nové rodině a seznamuje se. Většinou se jedná o nezvládnutí situace ze strany náhradních rodičů. Nezvládnutím se zde myslí neustálý tlak ze strany biologické rodiny. Někteří pěstouni doufají, že kontakt s rodinou ustane a dítě v jejich péči bude víceméně jejich. V této situaci jde o neadekvátní odbornou přípravu, protože by pěstouni měli vždy počítat s možností, že se dítě vrátí zpět do své biologické rodiny. Ano, je složité se

s takovou situací sžít, ale především o tom celá PP je. Pěstounská péče předpokládá návrat dítěte do biologické rodiny a samozřejmě ne vždy se to podaří. Tato péče trvá po takovou dobu, po kterou se nemohou biologičtí rodiče o dítě starat. Pro někoho v téhle oblasti není jednoduché vytypovat správné pěstouny k dítěti, ale všichni dělají vše pro to, aby tato kombinace byla co nejvhodnější.

Za slabou stránku sociální pracovnice považují i absenci odborné přípravy pro příbuzné pěstouny. Na jednu stranu se dá polemizovat nad tím, proč by příbuzní pěstouni potřebovali odbornou přípravu, když se jedná o rodinu, ale je to velmi prosté. K odebrání dítěte z biologické rodiny došlo z nějakého důvodu, většinou se jedná o drogově závislé rodiče či o zanedbání dítěte ze strany rodičů. Dítě si všechny zážitky s sebou odnáší a zpracovává je. Tímto si prochází i příbuzní, především prarodiče dětí. Odborná příprava slouží k tomu, aby se pěstouni připravili na různé scénáře a situace, které mohou s přijetím dítěte nastat. S tím se pojí síla a trpělivost ohledně přijetí a péče dítěte. Důležité je neselhat a zvládnout vše. Tato příprava u příbuzných zcela chybí. Oni tedy nemají čas na přípravu a na smíření se ohledně selhání svých dětí ve výchově. Nastává situace, kdy se musí rozhodnout, zda si dítě vzít do péče či nikoli. Jedná se i o situace, kdy se prarodiče musí rozhodnout, na které straně budou stát – vlastní děti či vnoučata. Často se stává, že rodiče pak odsuzují vlastní rodiče za to, že jim vzali děti z péče, a tím jejich autoritu zastínili a zesměšnili. Není to lehké ani pro jednu stranu v tomto procesu. Odborná příprava by mohla sloužit k lepší psychické připravenosti pěstounů a následné výchově dětí.

Mezi slabé stránky by se mohla zařadit i příprava pěstounů v oblasti komunikace s biologickou rodinou. Stává se, že někteří pěstouni neustálý tlak ze strany biologické rodiny nezvládají a samotné setkání s biologickou rodinou je obtížné, když víte, co všechno dítě zažilo a jaké trauma z toho má. Samozřejmě, že tato situace nenastává u každé biologické rodiny, ale z většiny případů k určitým tlakům a nedorozuměním dochází. Zde by mohla posloužit právě komunikace a výcviky komunikace pro náhradní rodiny.

Ve druhé výzkumné otázce se zabýváme příbuzenskou PP jako lepší možností pro dítě než cizí PP. Všechny sociální pracovnice se shodly na tom, že rozhodnutí závisí

hlavně na individuální situaci dítěte a jeho biologické rodiny. Pazlarová (2016, str. 133) uvádí, že největší výhodou u příbuzenské PP je znalost pečujících osob a prostředí. Z tohoto sociokulturního prostředí dítě čerpá sdílené hodnoty, postoje a zná rodinné tradice, rituály a životní styl rodiny. S tímto tvrzením respondentky dle výsledků výzkumného šetření souhlasí. Sociální pracovníce uvedly, že mezi výhodou příbuzenské PP patří známé přirozené prostředí, zachování příbuzenských vazeb a celková psychická stabilita pro dítě a jeho rodinu. Znamená to, že praxe potvrzuje teoretické poznatky. Na druhou stranu dochází k jistým neshodám. Pazlarová (2016, str. 137) dále uvádí, že prarodiče mají specifickou výhodu ohledně vlastní rodičovské zkušenosti, ze které mohou čerpat při výchově svěřených dětí, zvládají běžnou péči o dítě, umí reagovat ve výchovných situacích a mají bohaté životní zkušenosti. Což sociální pracovníce poukazují na to, že se v příbuzenské PP často objevují prarodiče, kteří už jednou ve výchově selhali a teď mohou svoji chybu opakovat znovu. Obecně lze říci, že prarodiče mají svá pozitiva i negativa v pěstounské péči. Vždy se ale OSPOD musí řídit nejlepším zájmem dítěte. Podle Pazlarové (2016, str. 137) je nevýhodou velký věkový rozdíl, který přináší v péči komplikace. Jedná se o to, že generační rozdíl způsobuje potíže v soužití, kdy prarodiče nemají vždy dobré představy o současných společenských normách, zvyklostech a životním stylu generace jejich vnoučat. Řekli bychom, že k nejvíce konfrontacím dochází právě z věkového hlediska. Prarodiče už v určitých situacích potřebují mít svůj klid a čas, což vnoučata tolik respektovat neumí. Jestliže se jedná o právouče v kojeneckém či batolecím věku, tak nárok na péči stoupá a prarodiče se mohou dostat do nelehké fáze, kdy musí dát své potřeby stranou a plně se věnovat vnoučeti. S tímto problémem souvisí nulová odborná příprava pro tyto pěstouny. Jak už bylo psáno výše, i sociální pracovníce by uvítaly přípravu pro příbuzné, protože by se pak nedostávalo k tolika nedostatkům. I pro samotné pěstouny by to mohlo být přínosné, jelikož jejich rozhodnutí ohledně péče podléhá nátlaku a odborná příprava by toto rozhodnutí mohla podpořit či naopak zavrhnout.

Z výzkumu dále vyplývá, že cizí PP je vhodná především pro děti, které jsou v biologické rodině silně zanedbávané, týrané či zneužívané. V této situaci je potřeba, aby dítě bylo v brzké době vyňato z biologické rodiny a byly ukončené veškeré styky s touto rodinou. Náhradní rodiče jsou na tuto extrémně těžkou zátěž připraveni díky odborné přípravě, kterou museli v procesu zprostředkování PP projít. Ve výzkumu právě

sociální pracovníce označily odbornou přípravu jako výhodu pro nepřibuzenskou PP. Odborná příprava je pro tyto pěstouny velkou výhodou, protože jsou lépe vybaveni a připraveni na extrémní situace a zátěže. Samozřejmě, že v praxi se každý zachová jinak, ale příprava je pro ně velký krok dopředu. V současnosti je mnoho dlouhodobých pěstounů, kteří mají letité zkušenosti, proto víme, že děti mají řádnou a komplexní péči i od „cizích“. V některých případech dokáží lepší péči zajistit tito pěstouni, protože ne vždy je příbuzenská PP výhodnější pro dítě. Stává se, že dítě v příbuzenské PP je ovlivňováno ze strany svých biologických rodičů a někdy je v tom podporují i prarodiče. Vždy záleží na posouzení celé rodiny a jejich osobních vztahů. Nesmí se ale zapomínat na blaho dítěte. K tomuto vážnému rozhodnutí by sloužil proces zprostředkování PP, který probíhá u cizích pěstounů. Kdyby celý proces probíhal i u příbuzných pěstounů, a s tím i pečlivé posouzení, vše by mohlo být jinak.

Ve třetí výzkumné otázce se zabýváme homosexuálními páry v oblasti pěstounské péče. Ani jedna sociální pracovníce se ve své profesi nesečkala s homosexuálním párem. Z výzkumu vzešlo, že žádná respondentka nemá problém s těmito páry a zachovávají si k těmto lidem úctu a respekt. Jestliže se ale jedná o svěřením dítěte do péče homosexuálních párů, tak už nadhled sociálních pracovníc tolik vstřícný není. Čtyři z pěti sociálních pracovníc preferují tradiční model rodiny, ve kterém mají zastoupením obě pohlaví. Reflektují to i tím, že v zájmu dítěte a naší tradiční společnosti je tradiční forma rodiny lepší. Jediná respondentka by podpořila svěřením dítěte do péče homosexuálním párům. Zastává ten názor, že každý má právo na rodičovství a nemělo by se soudit podle sexuální orientace dotyčné osoby. Svěřila by těmto párům dítě za jistých podmínek, které jsou vlastně shodné s podmínkami pro heterosexuální páry. Sociální pracovníce zde i vyslovila, že jí je známo, že by to určité riziko bylo pro dítě, ale především by se jednalo o odsouzení ze strany naší společnosti. Naše společnost je ohledně homosexuality a celkově LGBT komunity velmi rozpolcena. Nacházíme se v moderní době, kdy každý z nás má ve svém okolí někoho z LGBT komunity. Bohužel se ale i mezi námi najdou lidé, kteří nerespektují tuto komunitu a ani se nesnaží o projev úcty či respektu. Všichni se rodíme s genovým potenciálem, ale i s lidským, který se v průběhu života mění a člověk hledá sám sebe. Proč bychom se měli navzájem soudit jen kvůli lásce, která je dobrovolná a vzájemná? Jiné by to nemělo být ani v oblasti náhradní rodinné péče. Nikdo nechce měnit tradiční model rodiny, ten

tu byl, je a navždy bude. Vždy bude pro dítě lepší tradiční vzor rodiny, ale nikde není dáno, že se homosexualita dědí a je vepsaná v genech.

V náhradní rodinné péči se setkáváme s různými typy dětí, kdy každé z nich má za sebou nejedno trauma a zážitek. Vše děláme v jeho nejlepším zájmu, kdy chceme, aby jeho dětství bylo zachráněno a obdařeno láskou. Ale opět není nikde psáno, že by tuto péči a lásku nezvládl homosexuální pár. Nestálo by za to, abychom se zamysleli nad tím, proč se tolik zdráháme svěřit dítě do péče zrovna těmto lidem? Určitě za tímto rozhodnutím jsou naše tradice a zvyky, ve kterých vždy vystupují otec, matka a dítě. V této době se teprve seznamujeme s tím, že jsou ve vztahu dvě ženy či dva muži a mají zájem o to mít spolu dítě. Všechno souvisí s tím, že málo lidí se bojí riskovat a hledat něco nového, tohle je samotný důkaz. Když někdo z nás poprvé slyšel, že někdo má rád osobu stejného pohlaví, tak se nám to silně nelíbilo až možná přičilo. Postupem času ale mnoho z nás zjistilo, že na tom není nic špatného a tyto osoby jsou úplně stejné jako my. Proč tedy nedat stabilnímu homosexuálnímu páru šanci a svěřit jim dítě do péče?

Adopce homosexuálům či homosexuálním párům je povolena v 11 zemích v Evropě. Mezi tyto státy patří Belgie, Finsko, Dánsko, Island, Německo, Nizozemí, Norsko, Rakousko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie (Kopuleťová 2009, str. 49). Ve Finsku a v Německu je přípustná adopce biologického dítěte svého partnera, cizí dítě nikoli. V Nizozemí je legální adopce i manželství homosexuálních párů. V Rakousku může pouze jednotlivec (homosexuál) adoptovat dítě, ale v této zemi je i pro heterosexuála složitá adopce. Ve Španělsku, Švédsku a Belgii je přípustné jak manželství těchto párů, tak i samotná adopce. Přípustná adopce pro jednotlivce i homosexuální pár je na Islandu, v Dánsku, v Norsku a ve Velké Británii. V těchto zemích adopce funguje a dokonce v některých je legální i samotné manželství pro tyto páry. Nespadají sem samozřejmě jen země v Evropě. Patří sem i USA, Kanada a Nový Zéland. Celá situace ohledně sexuálních párů stojí „pouze“ na respektu a šanci. Existuje pár důkazů, které se podepisují na výchově dětí díky homosexuálním párům, ale není to nic dramatického. Dívky, které jsou vychované lesbickými matkami, projevují větší zájem o povolání obvykle více přisuzována mužům (např. inženýr či kosmonaut). Chlapci lesbických matek projevují méně agresivní chování a méně výrazně preferují typicky chlapecké hry. Děti, které jsou vychovávány rodiči stejného pohlaví v dospívání

řeší otázku sexuální orientace a zvažují vztah s partnerem stejného pohlaví, i když následně volí orientaci heterosexuální (Pazlarová 2016, str. 251–252). Jinak ale v řadě dalších aspektů prospívají děti rodičů stejného pohlaví stejně jako jejich vrstevníci z heterosexuálních rodin. Rozumový a citový vývoj je stejný a normální, psychosociální zdraví a pocit štěstí je taktéž stejný jako u ostatních vrstevníků (Pazlarová 2016, str. 252). Všechna tato fakta prokazují, že schopnost být dobrým rodičem nesouvisí se sexuální orientací.

Poslední výzkumná otázka se zabývá oblastí dávek pěstounské péče. Ve výzkumu se jednalo o dostačující pomoc pěstounům prostřednictvím pěstounských dávek. Sociální pracovníce tyto dávky berou jako pomoc pro pěstouny, ale tato pomoc už tolik dostačující není. Dnešní doba přináší velké nároky ve školství a v samotné péči o dítě. S tím souvisí hlavně finanční prostředky, bez kterých by se to neobešlo. Dávky PP slouží k zajištění každodenní péče o dítě a má pomoci pěstounům s vybavením školních pomůcek a ostatních věcí. Respondentky uvedly, že by uvítaly zvýšení těchto dávek. Toto zvýšení by sloužilo pro pěstouny, kteří si to zaslouží. Jak uvádí Zezulová (2012, str. 20), tak pěstounskou péči nedělají pěstouni pro peníze, ale za peníze. Odměnu dostávají proto, že si berou do péče dítě, které má za sebou složitou minulost a prokazují tím službu společnosti. Tato služba se prokáže až po čase, protože pokud dítě vyrůstá v láskyplném prostředí, tak má poté mnohem více šancí se uplatnit ve svém budoucím životě. S tím souvisí i to, že kdyby dávky PP byly valorizovány, tak by mohlo být i více potencionálních pěstounů. Dávky mohou být i motivací pro pěstouny. Samozřejmě, že zde musí převažovat zcela jiné motivace. Především ochota, empatie, pomoc druhým, solidarita a láska k dětem.

Náš stát podporuje pěstouny pěti pěstounskými dávkami. První je příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který je vyplácen osobě pečující dle věku dítěte. Jestliže je dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby, tak je příspěvek vyplácen dle věku dítěte a jeho stupni závislosti. Tento příspěvek slouží k zajištění potřeb dítěte. Můžeme sem zařadit potraviny, oblečení, hygienické potřeby, ale i školní pomůcky či kroužky. Příspěvek je vyplácen každý měsíc, což pěstounům vyhovuje. S narůstajícími nároky se částka zvedá, jedná se hlavně o školní docházku. U tohoto příspěvku by se dalo dlouze diskutovat nad tím, zda jsou částky dostačující, jelikož v dnešní době finanční nároky

stoupají a i zajištění všech prostředků pro dítě je těžké i pro běžného občana. Další dávkou je odměna pěstouna, která náleží osobě pečující i osobě v evidenci. Tato dávka se bere jako příjem ze závislé činnosti a je tedy vyplácena každý měsíc. Jelikož se jedná o příjem ze závislé činnosti, tak zde by bylo namísto zvýšení těchto částek. Po odečtení všech náležitostí se tato částka poměrně sníží a odměna už není tak adekvátní. Jedná se zde i o přechodné pěstouny, kteří vůbec mají PP jako povolání a mají zvýšené nároky. U nich by zvýšení odměny bylo určitě potřebné. Příspěvek při převzetí dítěte do péče je jednorázová dávka, která náleží pouze osobě pečující, kdy tento příspěvek dostane při převzetí dítěte. Částka je určena podle věku dítěte a slouží k zajištění potřeb v té dané době (např. vybavení šatníku či nakoupení školních pomůcek). Následným příspěvkem je příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, který náleží osobě pečující, která má v péči alespoň tři děti, ale toto vozidlo nesmí používat k výdělečné činnosti. Na tento příspěvek dosáhne málokterý pěstoun, jelikož v PP není moc pěstounů, kteří mají v péči tři a více dětí. Jinak je tento příspěvek velkou oporou pro pěstouny, kteří mají v péči více dětí. V současné době je automobil nenahraditelnou součástí každého občana. Poslední dávkou je příspěvek při ukončení pěstounské péče, který se vyplácí jednorázově. Tento příspěvek slouží jako finanční pomoc dítěti, které bylo v PP a teď začíná žít sám. Tato dávka je jediná adekvátní, kdy do začátku soběstačného života dítěte je částka velmi slušná.

Některé respondentky se setkaly se zneužíváním pěstounských dávek prostřednictvím pěstounů. Dávky zneužívali například prarodiče v insolvenci či prarodiče romského etnika. Na tyto případy sociální pracovníce přišly po značné době, kdy se to na rodině začalo projevovat. Došlo to samozřejmě až k odebrání dětí z pěstounských rodin. Jinak si pracovníce myslí, že ke zneužívání dávek nedochází a finanční prostředky slouží k zajištění dětí. Dnešní společnost se opět dělí na dvě skupiny. První skupina podporuje PP a pěstouny v tom, co dělají a dávky PP jim přejí podle jejich zásluh. Druhá skupina naopak osočuje pěstouny ohledně toho, že si berou děti do péče a ještě za to dostávají peníze, přitom mít dítě v péči je naprosto normální. Dochází ke špatné komunikaci a ke špatnému předávání informací ve společnosti. Měla by se udělat nějaká metodika, která bude zohledňovat nejen žadatele PP, ale i společnost ohledně výkonu samotné PP.

Problematika pěstounské péče se dá rozdělit hned na několik skupin. Pod první skupinu by se dal zařadit nedostatek trvalých pěstounů. Tento problém přináší řadu potíží. Za prvé nedostatek pěstounů přináší potíže pro sociální pracovníce, které pak stojí před nelehkým úkolem, kdy musí rozhodnout, co bude s dítětem dál. Ano, ve většině případech nastupuje rodina, tedy příbuzenská PP, ale co s dětmi, které nemají rodinu nebo z konkrétního důvodu nemohou být v péči příbuzných? Přichází na řadu ústavní péče. S tím souvisí způsobené potíže, kdy jsou plné dětské domovy a děti nemohou najít náhradní rodinu. Bohužel dětské domovy jsou v té fázi, že se v této péči nachází tzv. nechtěné děti. Mezi tyto děti patří děti ze zdravotním handicapem, sourozenecké skupiny a děti jiného etnika. Mállokdo si chce vzít do péče dítě, které má specifické potřeby či je jiného etnika. Vůbec sourozenecké skupiny, kde jich je víc, je složité umístit do náhradní rodiny. Tedy druhou skupinou by byly plné dětské domovy a děti bez náhradní rodiny. Z výzkumu vyplynulo, že podle sociálních pracovníků je PP lepší formou než péče ústavní. Znamená to, že ústavní péči sociální pracovníci volí jako poslední možnost, a proto jsou v dětských domovech tyto děti. Tato skupina dětí potom spadá do ohrožené skupiny, protože hrozí neuplatnění se na trhu práce a mohou skončit ve skupině sociálně vyloučených osob. Děti v ústavní péči mají zázemí a jsou vedené ke kvalitnímu způsobu života, ale je velmi těžké nahradit jim rodičovskou lásku a dát jim náležitou podporu po odchodu z dětského domova. Hlavně mohou být v těchto domovech pouze do 18 let, a poté se musí postavit na vlastní nohy. Bez rodiny a finanční pomoci je tento krok velmi obtížný a složitý, proto pak tyto děti spadají do této rizikové skupiny. Podpora a pomoc je pro tyto děti komplikovaná a je těžké vymyslet lepší systém, který by dětem pomohl. Určitě jsou ale dětské domovy pomoci a podporou pro tyto děti, protože mají zázemí a jejich základní fyzické potřeby jsou naplňovány.

Obecně pěstounská péče v naší zemi zastává velmi důležitou roli a funkci. Díky této péči nespočet dětí nachází náhradní rodiny a dostává se jim lásky a bezpečí, které měly ve své biologické rodině málo. Celkově náhradní rodinná péče bude potřebná, jelikož se mnoho dětí nachází v těžkých situacích a musí být odebírány z biologických rodin. S tím souvisí to, že bychom měli být vděční za pěstouny, kteří otevírají svá srdce a své domovy pro tyto děti. Každý by se nedokázal starat o cizí děti, které mají za sebou nelehkou minulost a před sebou ještě těžší budoucnost. Tito lidé se snaží dětem pomoci „přeprat“ jejich strachy a vybojovat jim lepší budoucnost. My bychom měli být hrdí za

tyto lidi a být jim nápomocní, i kdyby se mělo jednat pouze o podporu. Také je potřeba si uvědomit, že pro dítě je lepší být v rodině, kde ucítí pocit bezpečí a lásky, proto je důležité, aby takových lidí bylo více. Všichni si přejeme jen to, aby děti byly v bezpečí a měly nárok na bezstarostné dětství. Pěstounská péče splňuje všechny aspekty pro lepší život dítěte a je to způsob života, který jim pomůže najít sám sebe.

11 Navrhovaná opatření

Tato navrhovaná opatření plynou z teoretických poznatků a především z výsledků výzkumného šetření. Ve výzkumném šetření jsme zjistili, že řada pěstounských rodin má problémy v komunikaci s biologickou rodinou. Pěstounské rodiny sice v procesu zprostředkování PP prochází odbornou přípravou, která zahrnuje téma styku a komunikace s biologickou rodinou, ale toto téma je probráno ve stejném horizontu jako témata ostatní. Navrhujeme opatření zavedení výcviku komunikace a styku dítěte s biologickou rodinou. Tento výcvik by obsahoval podrobnou přípravu ohledně komunikace, kde by si pěstouni vyzkoušeli různé situace, které by mohly nastat při kontaktu s biologickou rodinou dítěte. Vše by se odehrávalo pod vedením profesionálů v oblasti náhradní rodinné péče a především v oblasti komunikace. Výcvik by byl hrazen státem jako je hrazený celý proces zprostředkování PP. Myslíme si, že komunikace pro pěstouny je velmi důležitá, protože se od této komunikace a styku s biologickou rodinou odvíjí psychologická pohoda dítěte a celková pohoda náhradní rodiny. Nejde jen o opatření, které se dotkne samotných pěstounů, jedná se zde i o dítě v této péči.

Ve výzkumném šetření jsme zjistili, že by sociální pracovníce uvítaly odborné psychologické posouzení a odbornou přípravu pro příbuzenskou pěstounskou péči. Jelikož praxe ukazuje, že příbuzní pěstouni nejsou tolik připraveni jako cizí pěstouni, tak navrhujeme zavedení odborné přípravy pro všechny pěstouny stejným měřítkem. Odborná příprava by pomohla příbuzenským rodinám ohledně komunikace s dítětem, zajištění potřeb a zájmů dítěte a především by pomohla i v rozhodování převzetí dítěte do příbuzenské pěstounské péče. Dále by prošli výcvikem a posílili by svoje zkušenosti a dostalo by se jim i odborného vysvětlení ohledně práv a potřeb dítěte.

Další navrhované opatření se týká homosexuálních párů v oblasti náhradní rodinné péče. Navrhujeme zkušební fázi pro tyto páry, kterým by bylo svěřené dítě do péče. Po odborném psychologickém posouzení, odborné přípravě a samotném pozorování těchto párů, které by měly v péči děti, navrhujeme legalizaci svěřené dítěte do péče homosexuálními páry. Homosexuální páry si zaslouží stejné podmínky jako mají ostatní občané České republiky. S legalizací by souviselo i vytvoření metodiky pro sociální pracovníky na OSPOD, ale i pro sociální pracovníky v doprovázejících

organizacích a samozřejmě metodiku pro samotné děti, které by byly svěřené do péče těmto lidem.

Dále navrhujeme valorizaci dávek pěstounské péče. Finanční nároky se v zemi stále navyšují a některé dávky pokryjí minimální nároky a potřeby dítěte. Jedná se hlavně o zvýšení odměny pěstouna, kdy tato dávka je brána jako příjem ze závislé výdělečné činnosti. Znamená to tedy, že jim je ještě určitá částka odebrána, a tím se tato částka sníží a nepředstavuje pro pěstouna adekvátní ohodnocení. Odměna pěstouna je zde uvedena jako příklad, navrhujeme zvýšení všech pěti pěstounských dávek – příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte do péče, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

V dnešní době máme mnoho technologických přístrojů, ze kterých se nám dostává velké množství informací. Myslíme si, že propagace pěstounské péče není tak šířená jako jiná témata. Navrhujeme tedy větší propagaci pěstounské péče skrze veřejná média. V této propagaci hraje největší roli MPSV, krajské úřady, OSPOD a pěstouni. Do společnosti by se měly dostat konkrétní případy a zkušenosti samotných pěstounů. Dále by se mělo objevit více dostupných informací o pěstounské péči, které by měly zvýšit zájem dospělé populace o náhradní rodinou péči. S touto osvětou souvisí i pohled společnosti na homosexuální páry v náhradní rodinné péči. Veřejná média by měla podávat informace, pomáhat šířit kladné informace o těchto párech a popřípadě dodávat podporu prostřednictvím státu. Bylo by dobré do této osvěty zahrnout i příklady praxe ze zahraničí, a s tím spojené zkušenosti. Odbourat předsudky a přestat odsuzovat tuto komunitu.

Z výzkumu jsme dále zjistili, že je nedostatek trvalých pěstounů, a tím pádem jsou děti umísťovány do ústavní péče. S tímto problémem souvisí navrhované opatření ohledně sociální pomoci dětem, které opouštějí dětské domovy po dosažení zletilosti. Sociální pomoc navrhujeme prostřednictvím zajištění sociálního bydlení, pomoci při uplatnění na pracovním trhu či finanční pomoci jako je například u pěstounské péče příspěvek při ukončení pěstounské péče. S tímto problémem souvisí i navrhované opatření ohledně větší motivace pro dospělou populaci, aby získala větší zájem o náhradní rodičovství.

Další navrhované opatření se týká samotných biologických rodičů dítěte. Navrhujeme konkrétní pomoc pro biologické rodiny, aby v co nejbližší době získaly zpátky svou rodičovskou odpovědnost a děti mohly být vráceny zpět do biologické rodiny. Samozřejmě by se toto opatření týkalo jen takových rodin, kam se dítě může vrátit a bude mít zajištěnou řádnou výchovu a bude v bezpečí. Určitě by se toto navrhované opatření netýkalo biologických rodin, ve kterých docházelo k silnému zanedbávání, týrání a zneužívání dítěte.

Závěr

V pěstounské péči je v našem státě kolem 20ti tisíc dětí, které nemají nebo nemohou z nějakého určitého důvodu vyrůstat ve své biologické rodině. Tuto péči zajišťuje nespočet náhradních rodin, které otevírají svá srdce a své domovy pro tyto děti. Pěstouni musí projít nelehkou cestou k tomu, aby se mohli stát náhradními rodiči a děti projdou ještě těžší cestou k těmto novým rodinám. Neměli bychom zapomínat na obětavost těchto rodin. Měli bychom přát dětem lepší dětství a ještě radostnější život. Důležité je také neodsuzovat se a vzájemně se respektovat, to platí nejen pro oblast náhradní rodinné péče. Buďme tedy pyšní na tyto osoby, vzdejme jim úctu a respekt. Možná jednou budeme my na jejich místech.

Tato bakalářská práce se zabývala pěstounskou péčí pohledem sociálních pracovníků. Jednalo se o pohled pracovníků na tuto formu náhradní rodinné péče, na jejich názory k procesu zprostředkování pěstounské péče a postoji pracovníků k samotným pěstounům. Toto téma bylo zvolené na základě profesního cíle, kterým je pracovní pozice na orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké názory a postoje mají sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí na pěstounskou péči. Názory byly zaměřené na proces zprostředkování pěstounské péče a postoje pracovníků byly cílené k samotným aktérům pěstounské péče, tedy pěstounům. Objevila se zde témata příbuzenské pěstounské péče a cizí pěstounské péče. Zmínila se i oblast sociálního zabezpečení v náhradní rodinné péči. Cíl bakalářské práce byl splněn, jelikož jsme názory a postoje sociálních pracovníků zjistili. Naše názory sociální pracovníci potvrdili. Názory sociálních pracovníků se z většiny shodovaly i s teoretickými poznatky ohledně pěstounské péče. Dále jsme počítali s tím, jaké postoje pracovníci zaujímají k homosexuálním párům. Myslíme si, že cíl bakalářské práce byl splněn podle našich očekávání. Smyslem této práce bylo navrhnout opatření, která vzešla z výzkumného šetření, a aplikovat je do praxe.

Bakalářská práce byla členěná do kapitol a podkapitol. V teoretické části byly uvedené pojmy jako rodina, sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče a její formy, pěstounská péče a její sociální zabezpečení v České republice. Druhá část práce

byla věnována výzkumu. Pro realizaci výzkumného šetření byla zvolena kvalitativní metoda, kdy se jednalo o hlubší a přesnější informace od kvalifikovaných sociálních pracovníků. Data byla získána z polostrukturovaných rozhovorů, které byly zaměřené na proces zprostředkování pěstounské péče, na příbuzenskou pěstounskou péči a cizí pěstounskou péči, homosexuální páry v oblasti náhradní rodinné péče a nakonec na dávky pěstounské péče.

Seznam literatury a použitých zdrojů

ARCHER, C., 2001. *Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-578-4.

BIRNEANU, A., 2014. The Resilience of Foster Children: The Influence and the Importance of Their Attachment. *Revista de Asistentă Socială* [online], roč. 2014, č. 4, str. 85–100 [vid. 6. 11. 2019]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/330224158_The_Resilience_of_Foster_Children_The_Influence_and_the_Importance_of_Their_Attachment

BURDOVÁ, E., NOVOTNÁ, V., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., 2016. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7554-022-5.

CAIRNS, K., 2013. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0370-4.

DUNOVSKÝ, J. a kol., 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-7169-254-9.

GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J., 2003. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-247-0415-3.

HAVLÍK, R., KOŤA, J., 2007. *Sociologie výchovy a školy*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-327-7.

HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

KOPULETOVÁ, V., 2009. *Homosexualita a coming out v kontextu dějin a sociálních změn*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

KOVAŘÍK a kol., 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál ISBN 80-7178-957-7.

KREBS, V., 2015. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-921-2.

MATĚJČEK, Z., 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Z. a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.

MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.

OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K., 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc. ISBN 978-80-87240-33-5.

ODBOR 21, 2013. Formy náhradní rodinné péče. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 21. 2. 2013 [vid. 26. 8. 2019]. Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/14501

PAZLAROVÁ, H., ed., 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

PURVIS, K. B., CROSS, D. R., SUNSHINE, W. L., 2013. *Dítě v nové rodině*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4535-0.

RADOJEVIC, B., MITIC, M., 2005. Programme for Adolescents in Foster Care: Adolescents in Participation. *Global Bioethics* [online], roč. 18, č. 1, str. 165–180 [vid. 6. 11. 2019]. ISSN 1128-7462. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/11287462.2005.10800875>

SAUZÉDE, J. P., SAUZÉDE-LAGARDE, A., 2007. *Spokojené soužití v nové rodině*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-295-9.

STEENBAKKERS, A., 2018. Do Foster Parents and Care Workers Recognize the Needs of Youth in Family Foster Care with a History of Sexual Abuse? *Child Sexual Abuse* [online], roč. 27, č. 7, str. 811–831 [vid. 6. 11. 2019]. ISSN 1053-8712. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10538712.2018.1520378>

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vydání. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.

ZEZULOVÁ, D., 2012. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Polostrukturovaný rozhovor – otázky

Příloha č. 2 Informovaný souhlas respondentky R2

Příloha č. 3 Polostrukturovaný rozhovor – transkripce

Příloha č. 1 Polostrukturovaný rozhovor – otázky

Úvodní otázky

Kolik je Vám let?

Jak dlouho působíte na oddělení sociálně-právní ochrany dětí?

Jaké zkušenosti máte za sebou v oblasti pěstounské péče?

Hlavní otázky

Jaké silné stránky shledáváte v oblasti procesu zprostředkování pěstounské péče?

Jaké slabé stránky shledáváte v oblasti procesu zprostředkování pěstounské péče?

Vidíte příbuzenskou pěstounskou péči jako lepší možnost pro dítě než cizí pěstounskou péči?

V čem si myslíte, že je příbuzenská pěstounská péče lepší a v čem je naopak lepší cizí pěstounská péče?

Setkala jsme se někdy s homosexuálním párem, který žádal o pěstounskou péči?

Jaký postoj zaujímáte k homosexuálním párům v oblasti náhradní rodinné péče?

Setkala jste se někdy se zavrnutím pěstounské péče právě kvůli homosexualitě pěstounů?

Spatřujete dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?

Myslíte si, že dávky pěstounské péče motivují pěstouny právě k této péči?

Myslíte si, že pěstouni zneužívají dávek pěstounské péče pro svou osobní potřebu?

Závěrečná otázka

Napadá Vás něco, co byste k problematice pěstounské péče doplnila?

Příloha č. 2 Informovaný souhlas respondentky R2

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s využitím výzkumného rozhovoru zaznamenaného pro účely výzkumu bakalářské práce Kláry Melounové na téma: Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků.

Výzkumné šetření probíhá pro účely zpracování bakalářské práce vedené na Katedře sociálních studií a speciální pedagogiky FP TUL.

Souhlasím s účastí na tomto výzkumu a dávám své svolení k tomu, aby materiál, který jsem poskytla při rozhovorech, byl použit v bakalářské práci. Souhlasím s nahráváním celého rozhovoru a zároveň uděluji souhlas k tomu, že mohou být v bakalářské práci citovány informace, které jsem během rozhovoru poskytla. Souhlasím i se způsobem, jak bude uchována má anonymita během výzkumu i po jeho ukončení.

Byla jsem seznámena i s tím, že pokud se v rozhovoru objeví téma, které bude pro mě obtížné, tak mohu svoji odpověď odmítnout.

Datum 2. 3. 2020

Podpis

Příloha č. 3 Polostrukturovaný rozhovor – transkripce

Kolik je Vám let?

R2: Bude mi 49 let.

Jak dlouho působíte na oddělení sociálně-právní ochrany dětí?

R2: Letos 28 let.

Jaké zkušenosti máte za sebou v oblasti pěstounské péče?

R2: Celou dobu se ta agenda prolíná mojí profesí. Od roku 2003 po zrušení okresních úřadů, když jsme přestoupili sem na Městský úřad, tak jsem sama měla agendu pěstounské péče jenom já, protože nás tady bylo mnohem méně sociálních pracovníků na OSPODu. Takže asi po dobu 5 až 6 let jsem dělala agendu pěstounské péče pouze já. Potom od doby, kdy dělám vedoucí a kdy jsme se rozšířili do počtu pracovníků a samozřejmě s novelou zákona a se vznikem přechodné pěstounské péče a podobných institutů, pak se specializovali jiné pracovníky na agendu NRP speciálně jenom na tuto pozici. Já jsem k tomu ještě měla klasické opatrovnictví, já jsem neměla samostatnou agendu NRP, já jsem měla duplicitně ještě s normální běžnou agendou opatrovnictví. To už samozřejmě s nárůstem celé agendy NRP není možné, musí být specializovaní pracovníci jenom na agendu NRP jako takové, čili pěstounská péče, osvojení, péče cizí osoby, což je v podstatě taky nějaká forma NRP.

Jaké silné stránky shledáváte v oblasti procesu zprostředkování pěstounské péče?

R2: Zprostředkování realizuje krajský úřad. Tak samozřejmě žadatelé prvotně přicházejí k nám na pověřené obecní úřady, kdy my zpracováváme celou dokumentaci. Zprostředkování jako takové, to znamená příprava žadatelů, procházení všemi těmi odbornými posouzenými a tak, tak je v kompetenci krajského úřadu, který potom v podstatě provádí zprostředkování konkrétních žadatelů a konkrétního dítěte. My jako obecní úřady obcí s rozšířenou působností poskytujeme krajskému úřadu jak samozřejmě tyhleto žádosti žadatelů, spisové dokumentace žadatelů vhodných pro NRP, tak z druhé strany dětí. A kompletuje to krajský úřad v rámci kraje a případně v rámci republiky, že to zprostředkování tam my už máme funkci ze začátku v rámci

zpracování spisové dokumentace podle zákona, potom poradenskou pro ty klienty v průběhu toho procesu. No potom s nimi vlastně začínáme pracovat v okamžiku, kdy jim je zprostředkováno přijímání nějakého dítěte.

Silné stránky vidím v tom odborném psychologickém posouzení, opravdu ty přípravy nabývají na kvalitě. Opravdu se precizují ti pěstouni budoucí, mnohem více jsou připraveni respektovat biologické rodiče, jsou mnohem více připraveni na to, že je to forma NRP, to znamená, že se samozřejmě v některých případech podaří zasnovat biologickou rodinu a ty děti mají pak tu šanci se i vrátit do biologické rodiny. Skutečně ti pěstouni, kteří teďka vychází z těch příprav, jsou mnohem lépe připraveni vůbec na přijetí těch dětí. Ty děti mají zpravidla něco za sebou, mají nějaké handicap, nějaké zátěže, které si s sebou z té rodiny nesou. A ti náhradní pečovatelé, ti pěstouni, kteří projdou těmito přípravami, jsou mnohem lépe připraveni než jsou třeba babičky, dědové než jsou příbuzenské pěstounské péče. Na krajském úřadě také jsou ty psycholožky už dvě, už tam také není jenom jedna. Už také procházejí kvalitními přípravami těmi organizacemi, které krajský úřad každý rok vybere. Myslím si, že přicházejí ti žadatelé dneska připraveni a vybaveni všemi vědomostmi, jak sociálním, právními, psychologickými. Takže příprava si jako myslím, že se velmi zlepšila.

Jaké slabé stránky shledáváte v oblasti procesu zprostředkování pěstounské péče?

R2: No potom možná setkala jsem se třeba s případem, kdy nebylo úplně vhodné spárované dítě a pěstouni. Ta představa pěstounů, byť prochází těmi všemi přípravami a byli připraveni, tak potom nebyli schopni ustát tlak té biologické rodiny. Ti pěstouni, měli skutečně za to, že přijetím dítěte do své rodiny, ta biologická rodina se odtáhne a že tam nebude tohle. A nebyli schopni akceptovat biologickou rodinu, matku a pak dokonce došlo k tomu, že se to dítě vracelo do biologické rodiny, což pro ty pěstouny byla neskutečná ztráta. Oni prostě nebyli připraveni, nebyli dostatečně připraveni, nebylo tam vhodné spárované dítě, protože u tohoto dítěte, které se dávalo do trvalé pěstounské péče, byl od začátku předpoklad návrat do biologické rodiny. Takže jsme prostě jenom lidé a ne úplně vždycky se třeba podaří správně natypovat k sobě vhodné žadatelé a vhodné dítě. Je to prostě velmi lidsky složité to natypovat, takže v tomhle tom třeba možná je někdy opravdu velmi velmi zvažovat na kolik osobnost těch pěstounů je vyspělá, na kolik je vybavená a to je velmi těžký akceptovat tou biologickou rodinou a

smířit se s tím, že se může stát, že to dítě se z té rodiny opět vrací těm rodičům, byť do horších podmínek, což ty pěstouni většinou těžko snášejí, těžko to přijímají, že to dítě se vrací do horších podmínek než jim oni mohou poskytnout a než se u nich to dítě má a že se vlastně vrací zpátky odkud vyšlo. Tak to je takové úskalí, které jsem zažila a opakovaně a ti pěstouni to velmi těžce snášejí. I to dítě se velmi naváže na pěstounskou rodinu a pak je to ztráta toho pěstouna, je to někdy velmi složité.

Vidíte příbuzenskou pěstounskou péči jako lepší možnost pro dítě než cizí pěstounskou péči?

R2: To je velmi individuální. Zpravidla babičky, ta prarodičovská pěstounská péče, většinou jsou tam rodiče, kteří selhali. Ti prarodiče si stále kladou za vinu, že nezvládli výchovu vlastních dětí a vlastně vychovávají vnoučata, když nezvládli výchovu vlastních dětí. Může tam být mnoho faktorů. Někdy to selhání se opakuje znova. A v některých případech, není to plošně, je to případ od případu. Myslím si, že ta prarodičovská, chybí tam ta příprava, chybí tam mnoho informací dřív než vlastně to dítě do rodiny takto vpadne. Zásadně na druhou stranu to doprovázení je velkým krokem jako plus, že se ty příbuzenské prarodičovské dlouho drží. Ty děti tam prostě vydrží, dorostou, dospějí tam. Je to velmi individuální, pokud je v rodině někdo, kdo je schopen, tak si myslím, že rodina by měla být soudržná a mít přednost, samozřejmě za podmínek, že je schopná, má podmínky a děti tam jsou v bezpečí, v pořádku a chtějí tam být, tak pak bych tu příbuzenskou podporovala, protože si myslím, že rodina je prostě rodina.

V čem si myslíte, že je příbuzenská pěstounská péče lepší a v čem je naopak lepší cizí pěstounská péče?

R2: Lepší je to, že jsem pořád v rodině, znám tam ty vazby. Ty děti jsou pořád ve svém, nejsou tam ty cizí vazby. Na druhou stranu je někdy lepší, když se z biologické rodiny dítě vymaní a má tu možnost se dostat do cizí PP, kde všechny ty neduhy biologické rodiny nebo to jsou děti třeba týrané, silně zanedbávané, mají z té biologické rodiny silná traumata, tak pak cizí náhradní rodinná péče je pro dítě prospěšnější než žít v tom traumatickém prostředí té biologické rodiny.

Setkala jste se někdy s homosexuálním párem, který žádal o pěstounskou péči?

R2: Já ne.

Jaký postoj zaujímáte k homosexuálním párům v oblasti náhradní rodinné péče?

R2: To je ale můj čistě osobní názor. Já homosexuálním párům, k nim nemám žádně výhrady a připomínky. Partnerství považuji prostě za způsob soužití, ale dítě do NRP cizí bych já homosexuálnímu páru asi nebyla moc vstřícná, protože si myslím, že tradiční model rodiny pro dítě, které k tomu opravdu je cizí, to bych já nepreferovala. Říkám nemám proti homosexualitě nic, je to právo každého člověka, ale aby měli právo na osvojení cizího dítěte, to si myslím, že není respektování zájmu toho dítěte v naší tradiční společnosti. Samozřejmě, pokud má jeden z toho páru vlastní dítě, tak je to něco jiného než přijetí zcela cizího dítěte. My se bavíme o přijetí zcela cizího, kdy třeba homosexuální pár žádá o osvojení cizího dítěte, tam já s tím nesouhlasím. To je moje čistě osobní věc.

Setkala jste se někdy se zavrnutím pěstounské péče právě kvůli homosexualitě pěstounů?

R2: Já si nepamatuji, že bych tento případ tady kdy měla. Jsou zákonné podmínky, které prostě jsou potřeba akceptovat. Náš právní řád to zatím neumožňuje, takže my bychom se k tomu takto museli stavět, ať je to jak chce.

Spatřujete dávky pěstounské péče jako dostačující pomoc pěstounům?

R2: Je v návrhu novela této finanční podpory rodinám, já bych ji asi podporovala, protože finanční nároky na zabezpečení dětí obecně jsou poměrně vysoké. Pokud udržíme, aby pěstouni byli skutečně zdravé osobnosti a nebylo to motivováno finančním ziskem a skutečně prošli přípravami a zařazení byli kvalitní pěstouni, tak jim náleží adekvátní finanční pomoc. Nesmí se plést přechodná PP za zdroj výdělku místo ztráty zaměstnání. Takové tendence jsme samozřejmě zaznamenali, kdy přijde paní o práci a myslí si, že teda bude mít zaměstnání. Takhle se to zaměňovat nesmí, ale těm kvalitním, kteří opravdu chtějí tu práci dělat srdcem, empatií a dělají to dobře, tak tam si myslím, že to navýšení pěstounských dávek je na místě.

Myslíte si, že dávky pěstounské péče motivují pěstouny k této péči?

R2: Já úplně nevím, jestli tohle je motivační. Někdo z počátku si myslí, že skutečně tím nahradí příjem svůj a že nějaký motiv finanční, nic nemůžete dělat zadarmo, protože z něčeho žít musíme, asi to musí jít ruku v ruce. Pokud je někdo velmi motivovaný pečovat o dítě a chtěl by, tak pokud zjistí, že za to nebude zapláceno a že se neuživí, ani to dítě z toho řádně nezabezpečí, samozřejmě tu motivaci automaticky ztrácí. Takže pokud bude pěstoun, který se chce pustit do role pěstouna a chce pečovat a bude k tomu adekvátně odměněn a bude mít ty prostředky k zabezpečení dítěte, tak si myslím, že je to ruku v ruce. Musí vědět, že se uživí, když zjistí, že se neuživí, že nezaplatí hypotéku, že nebude moc s příjmem pěstouna vyžít, tak je to demotivující.

Myslíte si, že pěstouni zneužívají dávek pěstounské péče pro svou osobní potřebu?

R2: Můžu se vyjádřit jen k těm, které máme my tady a tady si myslím, že se to velmi snažíme hlídat. Vždycky se najde ojedinělý případ. Nejčastěji jsem se s tím setkala u prarodičů, kdy byly insolvence. Dřív se to tak úplně nezkoumalo bych řekla nebo se to do detailu nezjišťovalo a tam někdy jsme pak zjistili, že i když o děti pečují, tak ale část těch financí odchází v rámci insolvenčního řízení těch prarodičů, těch, co pobírají ty pěstounské dávky. Myslím si, že dneska se to velmi hlídá a že k nějakému masivnímu zneužívání dávek určitě nedochází.

Napadá Vás něco, co byste k problematice pěstounské péče doplnila?

R2: Je trošku neštěstí v tom, že nemáme dostatek trvalých pěstounů, dlouhodobých pěstounů a bohužel jsou teď případy, ne úplně ojedinělé, kdy děti prochází přechodnou PP, roční někdy i trošku delší, pokud je to nutné a pak se pro ně nenaleznou dlouhodobí pěstouni a oni poté končí v ústavním zařízení, protože se pro ně prostě ta rodina nenachází. Takže trošku úskalí dlouhodobé PP, prostě je málo těch žadatelů. Těch přechodných pěstounů je asi poměrně bych řekla v našem kraji dost, ale následná péče po té přechodné pěstounské péči, vůbec u těch starších dětí, se nenachází. Ti pěstouni prostě nejsou a prostě obecně nedostatek těch rodin pro sourozenecké skupiny, to je absolutně neřešitelná situace. To je taková skepse trošku. Takže ty kampaně na rozvoj pěstounství jsou na místě a to jde v ruku v ruce s tou finanční odměnou a s motivací těch lidí pečovat o tyto děti a s podporou společnosti k péči o tyhle děti, protože

opakovaně se stává, že ty děti po roce, roce a půl končí v dětském domově. Kvituji a pozitivně hodnotím ty snahy krajského úřadu a ministerstva dělat propagaci a ty kampaně na podporu pěstounství a podporu žadatelů obecně. Trendem je, abychom děti neumísťovali do ústavní péče. Pro ty děti je to krok zpátky, když je vlastně nikdo nechce. Stačí dvě děti a už nikdo pro ně není. Velkou roli hrají zdravé děti a etnika. Dneska si někdo řekne, že je v ústavech hromada dětí zbytečně, ale ony tam zbytečně nejsou, jsou tam jenom ty děti, pro které se rodina nenašla. Rozhodně tam není dítě, pro které bychom rodinu nehledali. Jsou tam sourozenecké skupiny, jiná etnika, handicapované děti.